

**Canvi semàntic i gramaticalització en el sorgiment de marcadors evidencials.
Evolució semàntica de PARERE i derivats en el llatí tardà i en el català
antic (s. III-XVI)¹**

Jordi M. Antolí Martínez
Universitat d'Alacant

1. Presentació²

El verb *parèixer* presenta en català actual un valor semàntic que permetria classificar-lo com a verb d'enteniment. Simplificant molt, indica que un determinat judici és solament en aparença, que es basa en un coneixement superficial d'una realitat:

- (1) a) Em pareix que tens raó.
b) Pere pareix un bon home.

En altres paraules, la proposició “que tens raó” i el predicat “un bon home” són el resultat d'un procés mental que protagonitza el locutor mateix (que s'explicita en l'exemple [1.a] mitjançant el datiu “em”) i que es basa en uns determinats indicis (visibles o no: l'aspecte, la conducta, etc.) o de l'experiència acumulada. És a partir d'aquestes dades que s'infereix el judici, el qual, atès el tipus de raonament que se segueix –l'abducció³–, serà en cert grau subjectiu i mai cert del tot.

En segon lloc, des d'una perspectiva sintàctica, el verb *parèixer* en català actual té dos usos: l'ús predicatiu intransitiu [1.a] i l'ús atributiu [1.b], per bé que sovint el

¹ Aquest treball s'inclou al si de la matriu de l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA [ISIC-IVITRA] de la Generalitat Valenciana (ISIC/012/042), en l'activitat dels projectes DigiCOTRACAM (Programa PROMETEU per a Grups d'Investigació en I+D d'Excel·lència, Generalitat Valenciana [Ref.: PROMETEU-2009-042], “aquest és un projecte cofinançat pel FEDER de la UE”), “Gramàtica del Català Antic” (finançat pel MICINN [Ref.: FFI2009-13065/FIL]), “Constitució d'un Corpus per a la Gramàtica del Català Antic” (finançat per l'IEC [IVITRA-IEC/PT2008-MARTINES01]), “Preparació de la proposta de projecte europeu Digital Library of Multilingual Translations of Europe - International Virtual Institute of Translation - DILIMTE-IVITRA [ICT-2007.4.3] (finançat pel MICINN [Ref.: FFI2008-02182-I]), “Biblioteca Digital Plurilingüe del Mediterrani / Multilingual Digital Library of The Mediterranean Neighbourhood-IVITRA” (finançat pel MICINN [Ref. FFI2010-09064-I]), “Gramàtica del Català Modern (1601-1834)” (finançat pel MINECO, Ref. FFI2012-37103) i el “Grup d'Investigació en Tecnologia Educativa en Història de la Cultura, Diacronia lingüística i Traducció” (finançat pel Vicerectorat de Tecnologia i Innovació Educativa de la UA [Ref. GITE-09009-UA]). I se situa també al si dels programes d'investigació de la Seu Universitària de La Nucia (UA).

² Vull expressar el meu agraïment cap a tots aquells que han contribuït d'una manera o d'una altra perquè haja pogut enllestir aquesta estudi. Especialment a Josep Martines, director de la tesi doctoral que he mamprés sobre l'evidencialitat en català antic. També a Vicent Martines, director de l'ISIC-IVITRA, sense l'empenta del qual res de tot plegat no hagués estat possible. A Elena Sánchez i a M. Àngels Fuster els he d'agrair, entre d'altres coses, l'ajut a l'hora d'introduir-me en el treball amb corpus informatitzats. També vull agrair als professors Vicent Beltran, Antoni Biosca, Maribel Guardiola, Sandra Montserrat i Carles Segura els consells que m'han anat donant en la preparació d'aquest estudi. I, finalment, no puc deixar d'agrair l'ajut d'Esperança Martínez a l'hora de dissenyar els esquemes que apareixen a l'article.

³ L'abducció és, juntament amb la deducció i la inducció, la tercera de les estratègies d'inferència lògica. Mitjançant aquest tipus de raonament s'incrementa el coneixement partint d'unes conseqüències (preses com a indicis) per a inferir-ne l'antecedent, la hipòtesi explicativa. En altres paraules, l'abducció implica, pressuposant que “si *a*, llavors *b*,” que de la premissa o conseqüència *b* el conceptualitzador s'atreveix a postular la possibilitat de *a* com a hipòtesi que explicaria *b*. Els indicis (*b*) es constaten a través de l'experiència directa, empírica, o també poden procedir del coneixement acumulat. La conclusió que s'obté d'aquest raonament és sempre probable, mai no serà del tot certa. És, per exemple, el mateix raonament que segueixen els metges en la diagnosi: a partir d'uns símptomes conclouen la malaltia que, probablement, hi ha al darrere (cf. Eco, 131-132; Casanovas i Moreso, 195-196).

parlant no és conscient de la diferència, i l'ús intransitiu és de vegades reinterpretat com a atributiu;⁴ això justifica que també es denomine *pseudoimpersonal*, tot i tenir subjecte lògic.

El panorama que presenta el català actual –sintàctic i semàntic– és, a grans trets, el mateix que es testimonia ja en català antic. La diferència la trobem quan acarem aquests sentits i usos sintàctics amb els que es pot trobar en llatí clàssic, estadi en què el verb tenia com a significat primer ‘aparèixer, arribar a mostrar-se a la vista’, un ús sintàcticament intransitiu i semànticament predicatiu esdevenimental (descriu un procés més o menys duratiu i culminatiu). No aportava, com ocorria en [1.a] i [1.b], cap noció sobre la font de la informació introduïda. És, doncs, en l'alta Edat Mitjana –en llatí tardà– quan s'esdevé un canvi semàntic amb conseqüències sintàctiques considerables. L'objectiu d'aquest article és, per tant, provar d'explicar el canvi semàntic i sintàctic que afecta el verb llatí PARERE i descriure el resultat al qual dona lloc aquest procés en català medieval. En altres paraules, s'aspira a:

a) Descriure, a partir d'un estudi de corpus⁵, l'evolució semàntica del verb PARERE i el derivat APPARERE en llatí tardà, i explicar, d'acord amb els principis de la Lingüística Cognitiva⁶, els mecanismes i motivacions d'aquest canvi (tindran un paper central els conceptes de *gramaticalització* i *blending*). D'acord amb la Lingüística Cognitiva, la sintaxi no té una existència independent al significat, sinó que depèn d'aquest; és raonable, doncs, que estudiem l'evolució sintàctica del verb a la llum dels canvis semàntics que s'hi constaten.

b) Descriure, a partir d'un estudi de corpus, els significats (i, de retruc, l'estructura argumental que en deriva) del verb (*a*)*parer* en català medieval, i presentar-los com a resultat de l'evolució testimoniada en llatí tardà.

c) Explicar la gènesi dels diferents valors evidencials⁷ que s'associen als diversos significats de PARERE i APPARERE i descriure la situació a què aquest procés dona lloc en català medieval; avancem ja que aquest valor esdevindrà nuclear tant en el verb copulatiu com en el pseudoimpersonal.

2. L'evidencialitat

El terme *evidencialitat* (en francès, *évidentialité* des de finals dels anys 80), és un calc de l'anglès *evidentiality* (usat en primer lloc per Franz Boas el 1947 en la publicació, pòstuma, d'una gramàtica sobre el kwakiutl); aquest terme és el que ha tingut una difusió major, per bé que el sinònim de tradició francesa *médiatif* (introduït per Lazard el 1956) potser és més transparent en català. En anglès, *evidence* vol dir ‘ground for belief or disbelief; data on which to base proof or to establish truth or falsehood’ (*DCollins*, s.v. *evidence*) mentre que en francès i català, una evidència o

⁴ En l'exemple [1.a] el parlant sovint interpreta que “que tens raó” és l'atribut, i, de fet, pot pronominalitzar la subordinada amb el feble *ho*.

⁵ S'ha treballat a partir de dos corpus textuals informatitzats: el Corpus de la Gramàtica del Català Antic del CIMTAC (Corpus Informatitzat de Textos Antics i Contemporanis), desenvolupat al si de l'ISIC-IVITRA i que conté textos representatius per a l'estudi del català medieval, i per al llatí tardà s'ha consultat la Patrologia Latina Database (PLD), que conté texts llatins que van del 200 al 1216 d.C.

⁶ En aquest sentit, el fonament últim a partir del qual s'ha bastit aquest article són la teoria del prototip (Geeraerts 1997) i la gramàtica cognitiva de Langacker (1987, 1991).

⁷ El terme *evidencialitat* fa referència a la categoria semàntica que indica la font de la informació transmesa en el discurs. En els exemples [1.a] i [1.b] podríem dir, per tant, que *parèixer* aporta un valor evidencial. Vegeu el punt següent, el 2, del present article, en el qual es desenvolupa aquest marc teòric.

évidence fa referència a quelcom que és clar a la visió, que no deixa ombra de dubte. Per tant, hem de defugir el fet d'interpretar el terme a partir de la forma, ja que l'*evidencialitat* és una categoria o domini semàntic que indica la font o tipus de font d'on procedeix la informació transmesa per l'enunciat: "which centers around the sources of information or sources of knowledge behind assertions" (Dendale i Tasmowski 2001, 340). D'altra banda, els evidencials o marcadors evidencials (en francès l'*évidentiel* o *médiatif*; en anglès *evidential*) són els elements lingüístics que marquen o es refereixen a la font de la informació.⁸

Com a expressió lingüística, l'evidencial pren una determinada forma que varia atenent a les llengües. Hi ha llengües com el quítxua, el turc, l'armeni o el tibetà que tenen formes gramaticals específiques, concretament morfemes verbals, que fan aquesta funció. S'hi parla, doncs, d'una categoria gramatical de l'evidencialitat. El català, però, com la resta de llengües romàniques i de l'Europa Occidental, forma part de la colla de llengües que, com diu Lazard (214), "ne grammaticalisent pas" l'evidencialitat, sinó que "recourent à des moyens lexicaux." L'evidencialitat en català, doncs, es marca sobretot lèxicament; no hem d'oblidar, però, altres marcadors d'evidencialitat en català, com la flexió verbal del futur i del condicional (Martines 2004, i en premsa) i la perífrasi *deure + infinitiu* (Sentí 2010a i 2010b).

La natura de les fonts, però, és variada, de manera que hi ha diversos subdominis de l'evidencialitat. La divisió de tipus d'evidencials que més fortuna ha fet és la de Willett (57), el qual agrupa les fonts atenent si l'accés del locutor a la informació és directe o indirecte. Per tant, l'evidencialitat es divideix en dos grans tipus de fonts: les fonts directes, que demostren que el locutor ha estat testimoni directe de l'acció a partir de la qual s'ha generat la informació de l'enunciat; i les fonts indirectes, que remarquen que el locutor no té proves directes que donen suport a la informació transmesa. La percepció visual i auditiva són les fonts típiques de la informació marcada com a directa, mentre que les fonts indirectes són la inferència (bé a partir d'indicis perceptibles, bé mitjançant un raonament abstracte basat en el coneixement enciclopèdic acumulat) i el discurs reportat, que assenyalen que allò que el locutor sap ho ha obtingut d'un altre subjecte.

Estretament lligat a l'evidencialitat hi ha el concepte de la modalitat epistèmica o epistemicitat. Aquest és, juntament amb la modalitat deòntica, un dels dos tipus fonamentals de modalitat que reconeixen els teòrics (cf. Traugot & Dasher 2002, 105-108; De Haan 2006, 27-70). Les expressions de la modalitat epistèmica "are used to express the speaker's degree of commitment (short of complete) to the truth of proposition" (Traugot & Dasher 2002, 106), és a dir, es refereixen a la probabilitat d'un enunciat. La modalitat epistèmica, però, ens interessa per un motiu ben concret: per la relació que manté amb la categoria semàntica de l'evidencialitat. Aquest lligam és estret fins al punt que sovint l'evidencialitat és tractada com un tipus de modalitat epistèmica en el qual el locutor mostra un determinat grau de compromís envers la veritat de l'enunciat depenent del tipus de font usada. Aquesta inclusió està justificada pel fet que pot entreveure's una relació de causa-efecte entre la font i la valoració que pugui fer el locutor sobre la fiabilitat de l'enunciat. Entre els autors que defensen que la modalitat epistèmica queda dins de la categoria de l'evidencialitat hi ha Squartini (2001, 2004,

⁸ De manera més detallada, l'evidencial o marcador evidencial és "une expression langagière qui apparaît dans l'énoncé et qui indique si l'information transmise dans cet énoncé a été empruntée par le locuteur à autrui ou si elle a été créée par le locuteur lui-même, moyennant une inférence ou une perception" (Dendale & Tasmowski, 5).

2008). D'altres apunten que es tracta de dues categories semàntiques diferents, per bé que se superposen en alguns punts, com defèn Ferdinand de Haan (1999, 2001 i 2005). Segons apunta aquest darrer:

we are dealing with two distinct categories: one, evidentiality, deals with the *evidence* the speaker has for his or her statement, while the other, epistemic modality, *evaluates* the speaker's statement and assigns it a commitment value. This evaluation is obviously done on the basis of evidence (which may or may not be expressed overtly, or which may or may not be expressed by means of evidentials), but there is nothing inherent in evidentials that would compel us to assign an *a priori* epistemic commitment to the evidence (De Haan 1999, 25)

Per tant, es tracta de dues categories semàntiques diferents, però això no nega que hi haja punts de contacte. El valor de modalitat epistèmica no és una part bàsica del significat d'un evidencial, sinó secundària, derivada, però pot ésser afegit com una característica pragmàtica (De Haan 2005, 30).

En el cas del verb *parèixer* del català contemporani, veiem que, efectivament, se'n pot fer una lectura de tipus modal. Reprenent [1.a] i [1.b], la predicació "un bon home" o la subordinada "que tens raó" són solament probables quan les introdueix *parèixer*. Ara bé, aquest valor modal és inherent al verb o, per contra, en deriva, és resultat de la inferència? Com provarem d'analitzar tot seguit, l'anàlisi del canvi semàntic de PARERE / APPARERE llatí ens fa pensar que, si més no des d'una perspectiva diacrònica, és significatiu i útil diferenciar terminològicament i semàntica entre evidencialitat i modalitat epistèmica. En un verb com PARERE es pot resseguir l'origen d'un valor evidencial clar, ja que el concepte 'aparèixer' implica primerament la percepció visual, és a dir, una font d'informació; per tant, el valor modal s'infereix: en un primer moment el receptor jutjarà la informació que marque PARERE com a certa perquè és el resultat de l'experiència directa. Aquest procés és diferent del que trobem en marcadors modals com són els verbs *poder* o *creure*, que arrelen, respectivament, en la possibilitat –l'existència de la capacitat per a fer una cosa– i en la confiança –fe en algú o alguna cosa. La llavor que contenen en origen aquests verbs explica que en derive un valor de modalitat epistèmica: si hi ha la possibilitat de fer tal cosa, o si el locutor té fe que ocorra tal cosa, això implica que la cosa tal és *probable*. I, en tant que probable, el receptor del missatge inferirà que la font de la informació no és directa.

3. PARERE i APPARERE

Els verbs llatins (i les evolucions romàniques corresponents) APPARERE, COMPARERE i DISPARERE són derivats de PARERE, el significat primer del qual és 'aparèixer, arribar a mostrar-se a la vista' (I). Aquest verb, PARERE, progressivament i si més no en els registres formals, s'especialitzarà en els valors 'obeir', 'mostrar-se en presència d'algú, comparèixer' i 'establir la veritat en cas de litigi'. En la llengua parlada, però, en registres de menor formalitat, el verb *parere*, a més d'aquests significats anteriors, manté el valor (I):

Toutefois, en dehors de la forme impersonnelle *pāret*, qui est de la langue du droit, la langue classique n'emploie le verbe qu'avec le sens d'"obéir," tandis que la langue parlée connaît le sens de "paraître"; cf. Vulg., Math. 20, 30, *parebit signum filii hominis in caelo*. Les langues romanes n'ont conservé que le sens de "paraître, paroïr," M. L. 6235, réservant à *oboedire* celui d'"obéir" (*DÉtymLat*, sv. *pareo*)

Aquesta variació diafàsica en l'ús de PARERE es pot inferir també de les paraules

atribuïdes a Isidor de Sevilla:

31. Inter *Apparet* et *paret* [*Al.*, *adparet* et *apparet*]. *Apparet* [*Al.*, *adparet*] qui videtur, *paret* [*Al.*, *apparet*] qui obsequitur non regulae ratione, sed discernendi intellectus gratia. (Isidor de Sevilla [s. VI-VII], *Differentiae*, “De differentiis verborum”).

210. Inter *paret* et *apparet* hoc interest, quod *paret*, imperio; *apparet*, videntibus. (Autor incert (Isidor de Sevilla?) [s. VI-VII (?)], *Opera omnia S. Isidori*, Apèndix XXIII “Differentiarum, sive de proprietate sermonum, Liber. Ex Parisiensi Editione”).

En aquestes dues notes, l'autor prova de sistematitzar la relació entre significat i significant; ara bé, el fet mateix que siga necessari fer aquesta regularització revela que llavors es tractava de verbs sinònims. De fet, aquest manteniment dels significats de PARERE diferents a ‘comparèixer’ i ‘obeir’ en llatí col·loquial tardà és el que explica que aquest verb haja arribat fins als nostres dies. En les llengües romàniques no ha perviscut el PARERE amb significat de ‘comparèixer’ i ‘obeir’, sinó que, amb increment incoatiu o sense, s’ha conservat amb els significats (VII) ‘ésser en aparença, oferir-se als ulls o a la imaginació com si fos’, (VIII) ‘tenir l’aparença d’alguna cosa essent-la o no’ i (IX) ‘mostrar-se una veritat a l’enteniment’; és el cas del romanès *părea*, de l’italià *parere*, del friülès *paré*, de l’occità *parer* i *pareiser*, del francès *paraître*, del català *parèixer*, i del castellà i portugués *parecer* (*REW*, s.v. *parēre*, *parēscēre*). Fins i tot en francès actual es pot fer servir *paraître* amb el significat (I):

PARAÎTRE. (*Je parais, tu parais, il paraît. Je paraissais. Je parus. J’ai paru. Je paraîtrai. Parais. Que je paraisse. Paraissant.*) v. Intr. Être exposé à la vue, se faire ou se laisser voir, se manifester. *Les bourgeons paraissent aux arbres. Une étoile qui commence à paraître sur l’horizon. Vous avez cru effacer cette tache, elle paraît encore. Paraître en public. Paraître sur la scène. Voici l’acteur qui paraît le plus souvent. Il n’a fait que paraître et disparaître.* (*DAF*, s.v. *paraître*)

Aquesta situació pròpia del francès és semblant a la que hi havia en català antic, en el qual es donava una certa vacil·lació en l’ús de *parer* i *aparer* que no solament s’ha d’entendre com a resultat d’una representació gràfica vacil·lant, sinó que, en paraules de Joan Coromines, sovint aquests dos verbs “arribaven a una vertadera identitat” (*DECat*, s.v. *parer*, 285b22-23.).

Atesa aquesta sinonímia parcial que es dona entre els verbs del llatí tardà PARERE i APPARERE, i *parer* i *aparer* del català antic, en aquest article tindrem en compte tant exemples d’uns verbs com dels altres, per bé que som conscients que la identitat semàntica entre tots dos verbs no és absoluta.⁹

4. L’evolució de PARERE / APPARERE en llatí tardà i en català antic

El complex semasiològic de PARERE / APPARERE, vist des d’una perspectiva diacrònica, ha donat lloc a onze significats (i, consegüentment, sovint també amb diferents usos sintàctics)¹⁰; vegeu la figura 1:

(I) ‘arribar a mostrar-se a la vista’

⁹ L’especialització semàntica que es dona en les llengües romàniques de cada un d’aquests dos verbs mereix un estudi detingut; aquests papers que ara presentem no són, però, el lloc per a mamprendre’l.

¹⁰ Les definicions han estat manllevades, amb alguna modificació, del *Diccionari de la llengua catalana* de l’Institut d’Estudis Catalans, segona edició, (DIEC2) i del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB).

- (II) ‘comparèixer’
 (III) ‘obeir’
 (IV): ‘[un esperit o una cosa de l’altre món] mostrar-se en forma visible’
 (V) ‘mostrar-se a la vista’
 (VI) ‘mostrar-se amb una aparença [algú o alguna cosa]’
 (VII) ‘ésser en aparença, oferir-se als ulls o a la imaginació com si fos’
 (VIII) ‘tenir l’aparença d’alguna cosa essent-la o no’
 (IX) ‘mostrar-se una veritat a l’enteniment’
 (X) ‘estar publicat, ésser difós [parlant d’una informació]’
 (XI) ‘haver-hi’
 (XII) ‘ocórrer’

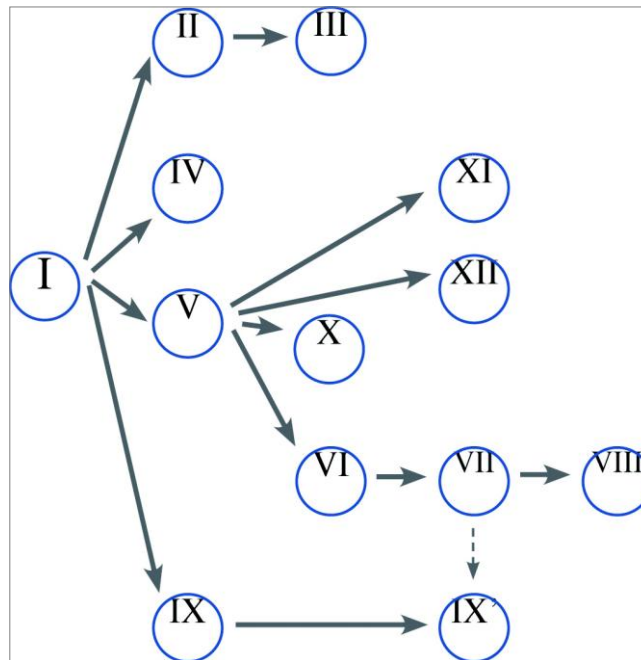

Figura 1: Esquema amb l’estructura semàntica dels derivats de PARERE on s’explicita les filiacions

Alhora, aquests dotze significats, els podem sistematitzar en quatre nuclis estructurats segons el principi de semblança de família i d’estructura radial (Geeraerts 1997, Martines 2001, Montserrat) en quatre nuclis (N1, N2, N3 i N4)¹¹:

- Un primer grup (N1), l’originari, aglutina els significats (I), (II), (IV), (V) i (VI), (X), (XI), (XII). Des d’una perspectiva formal, trobarem tant PARERE com APPARERE; des de la sintàctica tenim un verb predicatiu i intransitiu que de manera opcional admet adjunts, i semànticament tenim un verb esdevenimental que pot tenir o no caràcter processual i del qual pot focalitzar-se algun context concret.
- Un segon grup (N2) el constitueix el significat (III), ‘obeir’, exclusiu de la forma PARERE, sintàcticament transitiu i semànticament molt distant al

¹¹ Seguint Geeraerts (22-25), l’ampliació de la xarxa de significats associats a PARERE / APPARERE i als derivats catalans pot explicar-se, al capdavant, a partir de dos efectes de prototipicitat bàsics. En primer lloc, la característica de la no igualtat en la intensió possibilita l’efecte prototípic 2: el canvi semàntic com a alteració de l’agrupació de sentits per semblança de família. I, en segon lloc, la no discrecionalitat en la intensió fa possible l’efecte de prototipicitat 4, en el qual el canvi semàntic té una naturalesa enciclopèdica.

significat (I).

c) El tercer grup (N3) l'integren els significats (VII) i (VIII), que bàsicament trobarem sota la forma APPARERE, que sintàcticament corresponen a un verb copulatiu o quasicopulatiu i que tenen com a nucli semàntic un valor evidencial (d'evidència indirecta inferida per abducció).

d) El quart grup (N4) l'integra el significat (IX), que trobem tant amb PARERE com amb APPARERE; sintàcticament és un verb intransitiu personal interpretat com a impersonal. Des d'una perspectiva semàntica és un verb d'enteniment que té com a nucli el valor evidencial (en un primer moment, d'evidència indirecta inferida per deducció).

Aquests nuclis, però, no hem d'imaginar-los en tensió constant fruit de l'homonímia, ja que no es dona en tots els casos una coincidència cronològica o formal. L'esquema següent (figura 2) pretén representar l'evolució diacrònica dels diferents significats derivats de PARERE (alguns dels quals són exclusius de APPARERE), amb la plasmació gràfica de les filiacions semàntiques. Alhora, l'esquema permet també una lectura sincrònica; s'assembla, en aquest sentit, al tronc d'un arbre, en el qual distingim diferents anells. Els anells, cadascun dels quals correspon a un dels grans períodes implicats en l'evolució de PARERE / APPARERE i dels derivats catalans, se singularitzen amb diferents colors veïns en el cercle cromàtic, de manera que es representa el *contínuum* semàntic que trobem: els significats no són unitats aïllades, sinó que són unitats més o menys consolidades i prototípiques, amb fronteres difuses (Geeraerts 1997) del concepte 'aparèixer'. El color del significat (IX), per la seua banda, no és la transició entre els dos contigus per a remarcar que no és el resultat d'un canvi progressiu d'esquema, sinó que és fruit de la projecció metafòrica i, per tant, no manté continuïtat amb els significats adjacents.

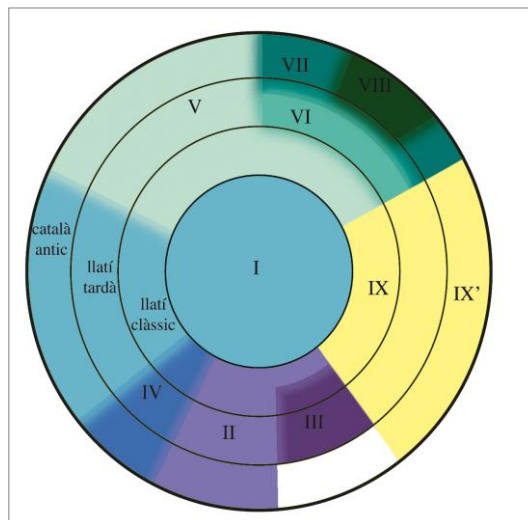

Figura 2: Esquema en diacronia i sincronia dels significats de PARERE i APPARERE

Tot seguit revisarem un a un els significats anteriors.

4.1. Significat (I) 'arribar a mostrar-se a la vista'

El significat primer del verb APPARERE / PARERE és, com ja hem dit, 'aparèixer' és a dir, 'arribar a mostrar-se a la vista', 'entrar en un camp de visió'. Per exemple, és el significat que s'adequa millor al context següent:

2. Eclipsis solis est quotiens in luna tricesima, ipsa luna nobis apparet, et per ipsam nobis sol obscuratur. (M. Aureli Cassiodor [s. VI], *De Artibus*, “Liber II” cap. VII “De Astronomia”)

En aquesta escena hi ha la lluna, que amb el moviment de translació passa diàriament d'èsser oculta a visible; hi ha també el firmament, que és el marc espacial on s'esdevé el trajecte del satèl·lit, i nosaltres (“nobis,” en datiu), que som testimonis de l'aparició de la lluna, la qual, per la trajectòria que porta, entra en el nostre camp de visió.

Si hi parem una mica més d'atenció, podem abstrure de la idea ‘aparèixer’ dos conceptes diferents que s'hi amalgamen: la noció de moviment i l'acció d'observar. L'acció d'observar s'ha d'entendre en sentit actual: ‘mirar amb una atenció seguida’ com a sinònim de *advertir*, *notar* o *veure*. Aquest concepte, analitzat esquemàticament, integra (vegeu la figura 3):

- Un testimoni, experimentador de l'estat mental expressat pel verb. Necessàriament serà [+ animat] i, generalment, [+ humà].
- Una acció (visible) o ens (ésser visible [+ animat] [+/- humà], o entitat [- animada]) observat, amb la funció de pacient (pc).
- L'acció verbal, observar, que protagonitza el testimoni i que té com a objecte l'acció o cosa observada.
- Un marc espacial (lm), que és físic i està restringit pels límits del camp de visió del testimoni.
- Un marc temporal, amb un inici, una durada i un acabament de l'acció verbal.

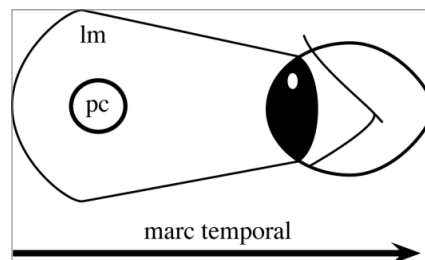

Figura 3: esquema del concepte ‘observar’

Per la seua banda, el moviment, entès com a ‘acció de canviar de lloc o de posició’, demana (vegeu la figura 4):

- Un trajector (tr), subjecte de l'acció verbal, que tant pot ésser [+/- animat] i, doncs, pot fer semànticament paper d'agent o de tema.
- L'acció verbal, amb el significat de ‘traslladar-se’, ‘canviar de lloc’. Pot ésser una acció voluntària o involuntària, fet que varia segons el tipus de subjecte.
- Un marc espacial (lm), dividit en tres etapes: l'origen, el trajecte i la meta.
- Un marc temporal, amb un inici, una durada i un acabament de l'acció verbal.

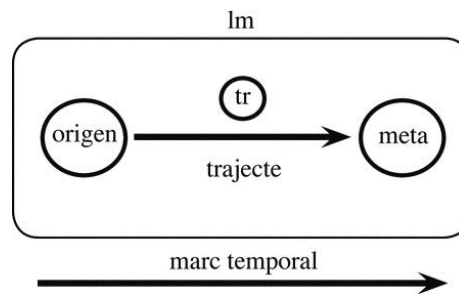

Figura 4: Esquema del concepte 'moviment'

La gènesi del nou significat 'arribar a mostrar-se a la vista' és resultat de la fusió d'aquestes dues escenes, o més ben dit, *espais mentals*, operació que pot explicar-se de manera sistemàtica mitjançant la teoria del *conceptual blending* (cf., *inter alia*, Fauconnier i Turner), literalment 'barreja conceptual'. Aquesta proposta explicativa supera el concepte de projecció metafòrica que es fa servir sovint en Lingüística Cognitiva, ja que no es dóna una projecció unidireccional d'un domini origen a un domini destinació, sinó que el nou espai emergent és el resultat de la barreja dels dos espais previs. A més, el concepte de *blending* va més enllà de relacionar conceptes per parelles, atès que la nova estructura generada queda enllaçada a les xarxes d'esquemes subjacents als dos espais mentals d'on sorgeix. Al darrere del fenomen del *blending* hi ha, doncs, diversos esquemes i espais mentals que s'enllacen en una mateixa xarxa; és el que s'anomena *integration networks*.

En la figura 5 es representa, partint del model de *four-space integration network* (Fauconnier and Turner, 46), com s'ha produït la projecció d'estructures conceptuais des dels dos espais mentals originaris (espai mental o *input space 1*: 'moviment', i espai mental o *input space 2*: 'observació'). El tercer globus representa l'espai genèric, és a dir, els punts en comú que comparteixen els espais mentals de partida i que permeten el *blending*. I, en darrer lloc, hi ha l'espai barrejat, allà on es configura l'estructura emergent. Les fletxes indiquen les relacions que connecten els dos espais de partida (1 i 2) tant entre ells a través de l'espai genèric, com amb l'estructura que emergeix del *blending*.

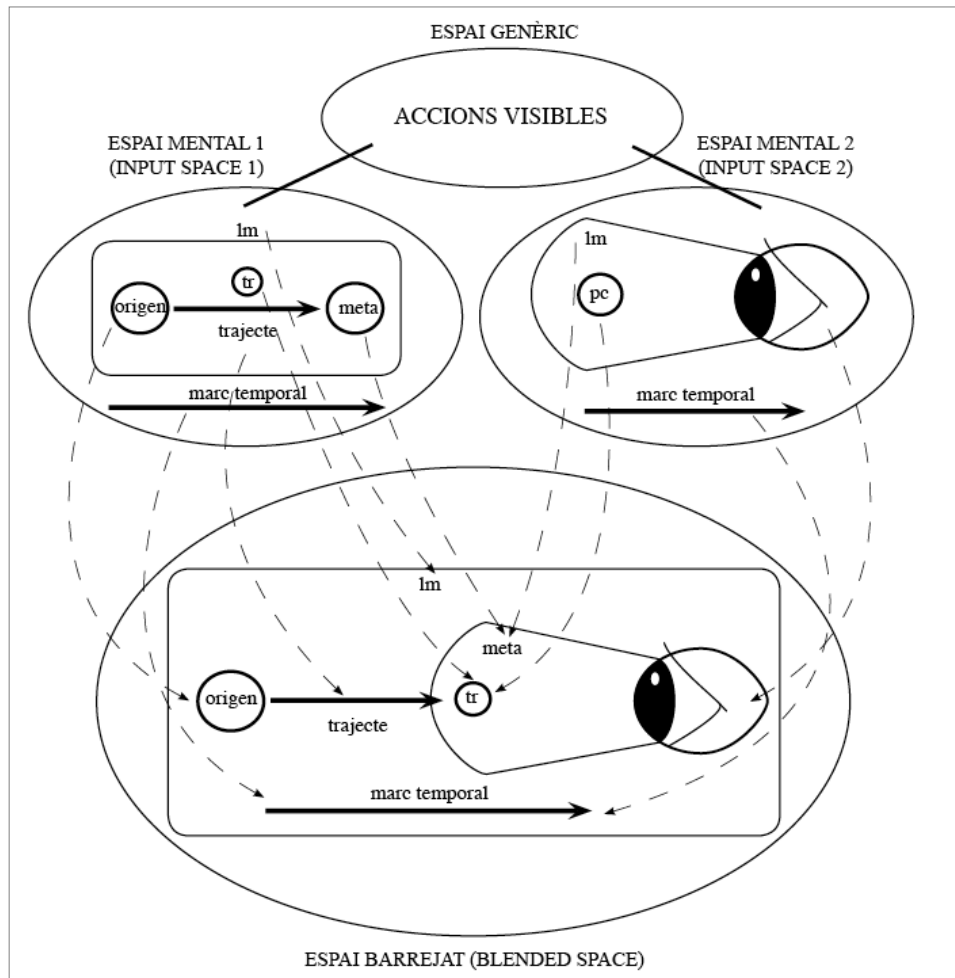

Figura 5: Representació de la configuració del concepte 'aparèixer' a partir del model del *four-space integration network*

D'aquesta barreja resulta un concepte nou, 'aparèixer', que integra:

- Un trajector, agent o experimentador de l'acció expressada pel verb, el canvi de localització física. És el resultat de barrejar les imatges mentals del trajector de l'esquema del moviment i del pacient de l'esquema 'observar'. Ara és un trajector que té com a meta el camp visual de l'experimentador.
- Un testimoni, que presència el moviment protagonitzat pel trajector; fa el paper d'experimentador de l'acció verbal. De nou serà necessàriament [+ animat] i, generalment, [+ humà]. És una peça que procedeix de l'esquema d'observar'.
- Un marc espacial, que queda dividit, com passava en l'esquema del moviment, en tres subespais: l'origen, el trajecte i la meta (entesa, aquesta darrera, com a camp de visió de l'experimentador). Ara, però, allò que defineix el nou concepte és l'assoliment de la meta per part del trajector, de manera que les dues etapes prèvies s'activaran o no depenent del context concret (p. ex., es pot dir que *els enemics han aparegut de l'altra banda de les muntanyes* o que *els enemics han aparegut*).
- El marc temporal, amb un inici, una durada i un acabament de l'acció verbal. Pot potenciar-se més o menys el caràcter duratiu de l'acció verbal.

L'amalgama, però, no és solament semàntica, sinó que hi ha una redistribució i

ampliació de les funcions sintàctiques respecte dels dos espais mentals de partida; hem provat de representar-ho també a partir del model de *four-space integration network* (Fauconnier & Turner, 46) (vegeu la figura 6); per consultar intents previs d'aquest tractament de la sintaxi, vegeu, per exemple, Guillaume Desagulier.

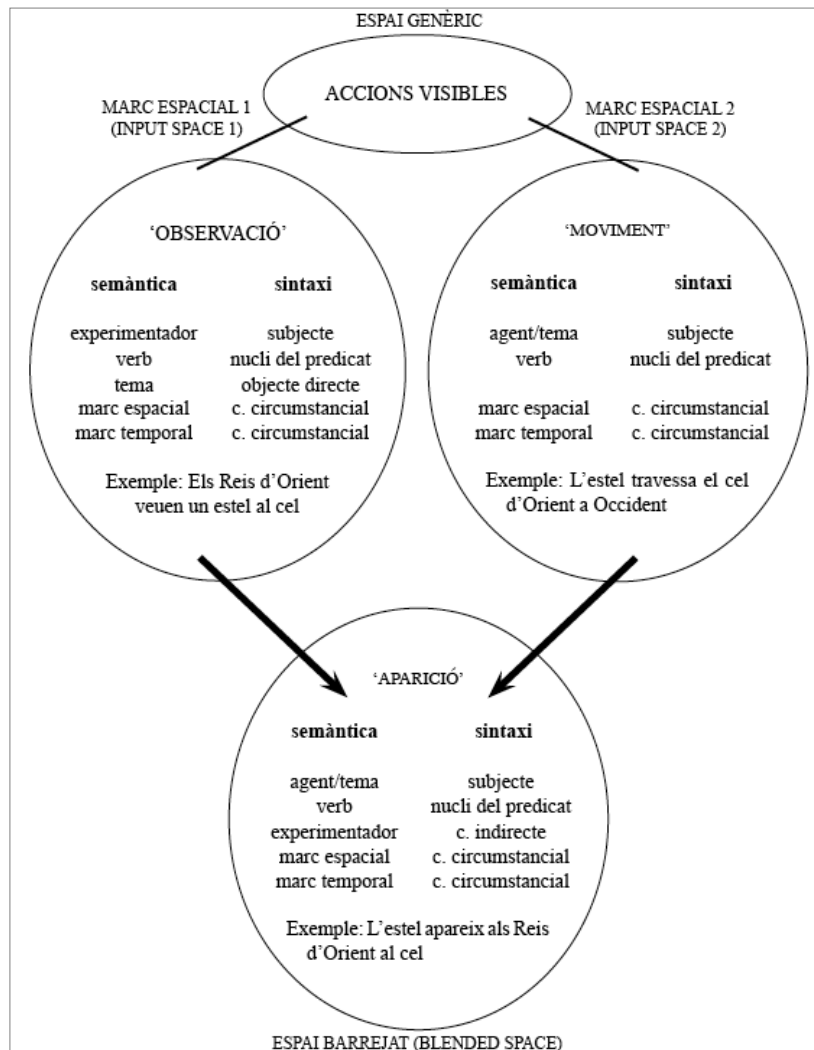

Figura 6: Representació de la configuració de l'estructura argumental i sintàctica del concepte 'aparèixer' a partir del model del *four-space integration network*

Un altre exemple llatí amb una manifestació prototípica d'aquest significat (I) és:

- (3) Illuxit dies crastina, moeroris tenebras non depellens, et apparet exercitus hostium, laeta et diviti multitudine montes tegens. (Odo de Deogilo [XII], *De profectioe*, "Libellus Septimus")

En els exemples següents el significat (I) ha patit una mínima variació: ara ja no significa 'arribar [físicament] a mostrar-se a la vista', sinó 'passar de no ésser visible a ésser visible'. En aquest sentit nou no hi ha canvi de lloc, però sí que hi ha canvi d'estat. Hi ha una minva del component de moviment del concepte 'aparèixer', que es redueix al fet de de posar un començament a l'exposició visual del subjecte. Els exemples següents constitueixen una fita:

- (4) a) Apparet autem hic non semper, sed cum rarescunt nubila coeli. [...] Denique

sine sole et nubibus nunquam apparet arcus, quia ex typo radii solis species ejus formatur. (Isidor de Sevilla [s. VI-VII], *De natura rerum*, cap. XXXI “De arcu”)

b) Talis namque Christi Filii Dei arcus iste, qui in nubibus apparet, signum est. (Rupertus Tuitiensis [s. XI-XII], *De Trinitate*, “In Genesim Liber Quartus,” cap. XXXVI)

c) Signum quoddam ignei coloris in coelo apparet. (Ekkehardus Uraugiensis [s. XI-XII], *Chronicon*, “De origine Saxonum”)

S’ha de fer notar que en aquests casos, tot i que ens trobem encara en l’àmbit de la percepció sensorial, concretament en el camp de la visió, han variat algunes coses respecte de [3]: mentre que un exèrcit existeix tot i no ésser visible i es pot observar com es fa visible progressivament en l’horitzó, l’arc de Sant Martí no té una existència prèvia i sorgeix de colp a la vista. Per tant, s’ha focalitzat el fet de ‘mostrar-se a la vista de colp’, mentre que s’ha desactivat el component de moviment que implica el verb PARERE / APPARERE.

El significat (I) es manté en català antic i actual sota la forma *aparer* / *aparèixer* i continua essent prototípic entre totes les accepcions del verb:

(5) a) e feyan en guisa que negun no podia treher lo cap ne la mà en aquells castells ne cadafals, que sempra no fos ferit de ·II· o de ·III· tretes; e axí negun no y gosava parer, tant los fahían paor les ballestes dels serrayns (Bernat Desclot [ca. 1288], *Crònica*, 98, 15)

b) en aquell punt que Déus fo nat apparegué a aquells la stela (Vicent Ferrer [ca. 1410-1415], *Sermons*, 265, 8)

Pel que fa a la informació de tipus evidencial que pot aportar aquest significat, val a dir que és possible gràcies al fet que s’incorpora en el *blending* conceptual la noció de percepció mitjançant la vista. Ara bé, el valor evidencial que hi podem trobar no és nuclear, sinó que pot inferir-se: en la mesura que alguna cosa (potser un astre) ‘apareix’ de manera visible, se’n pot donar testimoni. Ara bé, aquest valor evidencial està matisat pel fet que:

a) És un verb intransitiu que solament pot anar acompanyat d’adjunts, de manera que no hi ha informació que pugui marcar com a evidencial. En altres paraules, el verb PARERE / APPARERE solament pot marcar com a procedent de la percepció visual l’acció mateixa que descriu (l’aparició), de manera que una oració com [2] “luna nobis apparet” la podríem parafrasejar de la manera següent, perquè es veja clar el valor evidencial secundari que comporta: ‘nosaltres hem vist sortir la lluna’.

b) No implica necessàriament un experimentador, és a dir, la figura en què es dóna l’estat mental descrit pel verb, per bé que es pressuposa. Això implica que sovint és difícil entreveure cap valor evidencial, ja que, perquè hi haja una informació transmesa, ha d’haver-hi un observador directe del fet (l’aparició) que després en done testimoni. És per això que el valor evidencial secundari el podem trobar en aquells casos en què s’explicita el conceptualitzador i coincideix amb el locutor. En la resta de casos senzillament es conclou que un determinat fet produït ha estat o és visible, però hem de pressuposar-ne l’experimentador.

4.2. Significats (II) ‘comparèixer’ i (III) ‘obeir’

El significat (II) és el resultat de focalitzar i rutinitzar un determinat ús contextual del concepte ‘aparèixer’: ‘posar-se en presència d’algú’, el qual comporta:

a) Que el trajector és agent (i, per tant, animat) i [+ humà]

- b) Que l'experimentador, que també és [+ humà], té alguna autoritat sobre el trajector i, per virtut d'aquest poder que li reconeix, duu a terme l'acció verbal.
- c) Sol incloure's en l'oració un CCLloc amb el significat genèric de 'davant de' (paper temàtic, doncs, de locatiu) mitjançant el qual s'explicita l'experimentador.

Aquest significat (II) que trobem en llatí perviu en català antic (i contemporani), per bé l'assumeix principalment el verb *comparer* 'presentar-se en judici o davant un funcionari o autoritat' (*DCVB*, s.v. *comparèixer*), derivat també de PARERE. Són exemples del significat (II):¹²

- (6) a) Una veguada l'any apparran tots los barons deuant mi." (Guillem Serra [1451], *Genesi de Scriptura*, 89).
- b) Donauense vergonya [...] en tant que no gosauen apareixer dauant nengú" (Isabel de Villena [1497], *Vita Christi*, c. 37).

El tercer significat del verb, en aquest cas exclusiu de la forma PARERE, és 'obeir, sotmetre's a'. Ja es constata en llatí clàssic i deriva directament del significat (II). Aquest desplaçament semàntic bé podria explicar-se si es té en compte que "l'idée de 'comparaître' a conduit à celle de 'se soumettre, obéir'" (*Dbréal&Brailly*, s.v. PĀREO); en altres paraules, que a partir de contextos en què el subjecte es mostra davant la presència d'algú a qui degué obediència, s'ha focalitzat la relació de subordinació que hi ha al darrere d'aquesta accepció. Al capdavant, novament s'ha produït un procés de *blending* que en aquest cas implica els conceptes de causa i efecte, els quals han estat integrats inconscientment en un mateix concepte. Podem trobar diversos exemples amb aquest significat en el llatí tardà, però és un significat que no arriba al català antic:

- (7) a) Et in doctrinis Apostolorum: Si quis frater delinquit in Ecclesia, et non paret legi; hic nec colligatur, donec poenitentiam agat, et non recipiatur, ne inquinetur et impediatur oratio vestra. Et Apostolus etiam iterum dicit: *Eximite malos e medio Auctor incertus* (Autor incert [Cebrià de Cartago?] [s. III], *De aleatoribus*)
- b) Episcopus Alexandrinus calumniose accusatus, pontificis decreto paret, epistolam mentis suae indicem, et criminis objecti purgatricem, quae extat apud Baronium hoc anno, num. 34, cum quatuor apologeticis libris pro sui defensione conscriptis propediem afferendis, mittit. (Commodià [s. III-IV], *Adversus Deos*)
- Ni el significat (II) ni, encara menys, (III), tenen valor evidencial.

4.3. Significat (IV): '[un esperit o una cosa de l'altre món] mostrar-se en forma visible'

El canvi que explica el sorgiment del significat (IV) és idèntic a (III): es focalitza i rutinitza un ús concret del verb, de manera que acaba per significar '[un esperit o una cosa de l'altre món] mostrar-se en forma visible' (*DIEC2*, s.v. *aparèixer*). Trobem exemples d'aquest significat ja en textos del llatí tardà:

- (8) a) Bene autem vigilantibus pastoribus angelus apparet, eosque Dei claritas circumfulget, quia illi prae caeteris videre sublimia merentur (Beda el Venerable [s. VIII], *Evangelium Lucae*, "Epistola responsoria venerabilis Bedae ad Accam episcopum," cap. II)
- b) Post haec apparet ei Dominus, et loquitur ei de nube, et ipse Job ea, quae sunt in libro ejus scripta, respondit (Job. I). (Hieronymus Stridonensis [s. IV-V], *Commentaria in Ezechielem*, "Homilia IV")
- c) Paret musa tibi; sed impudentem multo cautius hinc stylum movebit. (Sidoni Apol·linar [s.V], *Carmina*, "Carmen XXIII. Ad Consentium V. C. Civem

¹² Els exemples han estat presos del *DCVB*, s.v. *aparèixer*.

Narbonensem”)¹³

d) *Visorum in somnis exempla duo. Pater defunctus apparet filio. Augustinus ipse in vivis agens apparet in somnis* Eulogio rhetori, et locum Ciceronis exponit (Agustí d’Hipona [s. IV-V], *Cura pro mortuis*, cap. XI)

I és un significat relativament freqüent en textos del català antic:

- (9) a) lo fiyl de Déu aparech a la Magdalena (Francesc Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 39, 14)
 b) antigament, quan los àngels apparien als sants hòmens (Vicent Ferrer [ca. 1410-1415], *Sermons*, 157, 10)
 c) com estava en sa contemplació, apparegueren-li tres ànimes (Vicent Ferrer [ca. 1410-1415], *Sermons*, 211, 10)
 d) És-me aparegut un diable en forma de goç (Joanot Martorell [ca. 1460], *Tirant lo Blanch*, 275, 12)

S’ha de fer notar que el significat (IV) sol anar acompanyat d’un datiu explícit, a diferència del que passava en (I) –sovint no apareix explícit en l’oració– o en (II) –en el qual s’*apareix davant de*, és a dir, en un lloc. El valor evidencial que aporta el verb amb aquest significat és de font directa visual (l’aparició sobrenatural ha estat testimoniada visualment per l’experimentador).

4.4. Significat (V) ‘mostrar-se a la vista’

En el sentit dels exemples de [4] encara restava la idea de passar d’èsser fora del camp visual a entrar-hi; aquesta noció era una recialla del valor de desplaçament que amalgamava el concepte ‘aparèixer’. En canvi, en el significat (V), es desactiva del tot l’esquema de moviment i es focalitza l’exposició –voluntària o no– d’un pacient a un experimentador, de manera que el verb PARERE / APPARERE equival a ‘mostrar-se’. Per a la representació d’aquest significat podem recórrer a l’esquema d’‘observar’, amb la diferència que en un verb es focalitza com a subjecte de l’acció verbal l’experimentador i en aquest segon, el pacient (vegeu la figura 8).

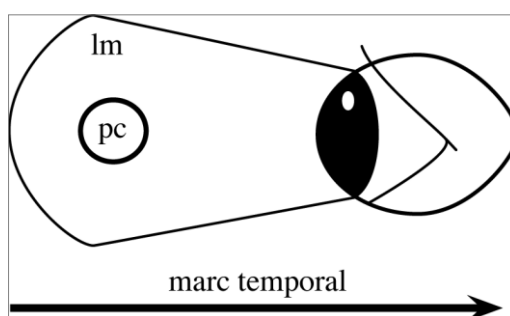

Figura 8: Esquema del concepte ‘mostrar-se a la vista’

Uns exemples del significat (V) són:

- (10) a) *Fulgur est virtutis coelestis agnitio: et hoc ipse Dominus testatur, dicens: Sicut enim fulgur exit ab Oriente, et paret usque ad Occidentem; ita erit adventus filii hominis* (Matth. XXIV, 27). (Hilari de Poitiers [s. IV], *Tractatus super psalmos*, “Psalmus CXXXIV”)

¹³ En aquest exemple, allò que ‘apareix’ no és un esperit, sinó un ésser imaginari que ‘apareix’ metafòricament.

b) Nunc ergo videamus quis sit iste serpens, aut quae petra, in qua serpentis vestigium non apparet (Autors diversos [incert], *Sermones S. Ambrosio*, “Sermones de diversis,” “Sermo XLVI”)

c) Praeceptum etiam est in Levitico, ut vir, in cuius cute varius color apparet, veniat ad sacerdotem, et ostendat se illi (Levit. XIII). (Gregori VII (?) [s. XII], *Comentarium psalmos*, “Psalmus II,” “Psalmi XXXI”)¹⁴

Potser de tots els exemples el més il·lustratiu és el primer. Mentre que en exemples com [2]. el verb indicava que el cos celeste passava d’estar ocult a mostrar-se a la vista, en aquest cas indica que l’astre ‘es mostra’ al llarg del trajecte que fa d’Orient (l’origen, d’on ‘surt’) a Occident (la meta). En aquest context, el valor de passar d’estar ocult a mostrar-se visible no l’aporta PARERE, sinó EXIRE.

Ara bé, aquest ens que fa funció sintàctica de subjecte pot ésser encara més abstracte:

(11) a) In praeliis enim concitatis gloria vincentis semper apparet. (M. Aureli Cassiodor [s. VI], *Expositio in Psalterium*, “Prima pars,” “Expositio in psalmum XI”)

b) Apparuit gloria Domini omni multitudini, et ecce ignis, egressus a Domino, devoravit holocaustum et adipem qui erat super altare. (Raban Maur [s. IX], *Expositiones in Leviticum*, “Libri septem”)

En alguns casos, més que ‘mostrar-se a la vista’, el verb sembla que té un valor presentacional, equivalent a *haver-hi*:

(12) a) Ibi fuit civitas Hiericho cuius muros gyaverunt cum arca Testamenti filii Israel, et ceciderunt muri. Ex eo non paret nisi locus ubi fuit *arca Testamenti et lapides* 12, quos filii Israel de Jordane levaverunt. Ibidem Jesus filius Nave circumcidit filios Israel, et circumcisiones eorum sepelivit. (Autor incert [s. IV-V], *Itinerarium Burdigalense*)

b) Sion, in parte sinistra, et deorsum in valle juxta murum, est piscina quae dicitur *Siloe*; *habet quadriporticum*; et alia piscina, grandis foras. Hic fons *sex diebus atque noctibus* currit. In eadem ascenditur Sion, et paret *ubi fuit domus Caiphae sacerdotis*, et *columna adhuc* ibi est in qua Christum flagellis ceciderunt. Intus autem intra murum Sion paret locus ubi palatium habuit David, et *septem synagogae*, quae illic fuerunt (Autor incert [s. IV-V], *Itinerarium Burdigalense*)

Trobem pocs exemples amb el significat (V) en català antic. Algun sembla més bé el resultat d’una inferència de base metonímica (causa-efecte), amb el sentit d’‘ésser visible’:

(13) a) les quals leys e penes fan molt reffrenar les males cobejances, e majorment quant aquí ja apparen los turments a huyll, axí com les forques, e ls costells e semblants coses. (Francesc Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 258, 4)

També són resultat d’aquesta relació de causa-efecte els usos següents, en què el verb significa més bé ‘haver-hi’ [14.a], [14.b], [14.c] (XI) i ‘ocórrer’ [14.d] (XII):

(14) a) Mas que l’om en qui deu apparèxer seny e rahó menig, ne bega (Francesc Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 114, 16)

b) Axí matex lo coloseu de Roma, e aquell qui appar encara en Aurenga, e aquell qui appar en Nempza, e aquell qui appar en Murvedre, tots aquests hedifficis foren fets a dar nom e fama als hedifficants, jatsia que axí mateix fos fet a servey de les

¹⁴ En aquest segon exemple es constata que el concepte d’‘ens’ és relatiu, depèn de la categorització que en faça el subjecte, de manera que podem trobar-nos que un determinat tret (com un color) d’una unitat superior (de la pell d’una persona) siga concebut com a ens i puga ésser el pacient metafòric que exigeix com a argument extern el verb APPARERE.

comunitats (Francesc Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 183, 14-15)

c) La primera, per tal quant en lurs generosos no appar neguna noblesa, ne virtut ne res de bé, ans són sens fe e sens lig (Francesc Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 425, 10)

d) E antigament degú no gosave encendre candeles en la església o lànties sinó Aaron o son fill, car Aaron ere papa. E axí appar que hom fa gran honor a la candela, car no s'encenie sinó per lo papa (Vicent Ferrer [ca. 1410-1415], *Sermons*, 87, 21)

4.5. Significat (VI) 'mostrar-se amb una aparença [algú o alguna cosa]', (VII) 'ésser en aparença, oferir-se als ulls o a la imaginació com si fos' i (VIII) 'tenir l'aparença d'alguna cosa essent-la o no'

La frontera entre el complement predicatiu i l'atribut és un tema relativament polèmic. Depenent dels autors, els dominis de l'atribució han crescut més o menys segons si integraven o no els usos fronterers denominats *semiatributius*, *pseudocopulatius* o *quasicopulatius* (aquest darrer terme és el que fa servir Ramos, 1953-1992). Més encara, recentment s'ha volgut marcar les distàncies entre *ésser* i *estar*, *parèixer* i *semblar*, ja que els darrers tres verbs presenten un altre ús que generalment s'ha concretat com a aspectual (és el cas de *estar*) o com a modal¹⁵ (*parèixer* i *semblar*); en altres paraules, aquests tres verbs no es limiten a aportar les propietats formals perquè la predicació pugui esdevenir oració, que és el que trobem en *ésser* (Bel, 1121), sinó que aporten algun matís més.

Polèmiques a banda, en aquest article la categorització de la predicació no verbal ha d'aprofitar per a clarificar usos lingüístics i, en concret, ha de destacar la línia que, diacrònicament, descriu el canvi semàntic que pateix PARERE / APPARERE; per tant, s'aplicarà la que resulte més adequada, tenint present que entre la categoria dels verbs predicatius i la dels verbs copulatius hi ha fronteres difuses, aplicant el model de la teoria del prototip. I si bé sincrònicament les fronteres són difuses, aquest contínuum d'usos sintàctics és més clar encara en diacronia i, concretament, quant al verb PARERE / APPARERE, el procés de gramaticalització del qual comporta que l'evolució d'un verb predicatiu en llatí clàssic a un verb atributiu en català antic i contemporani, passant per un ús quasicopulatiu –que selecciona un complement amb funció de predicació secundària– en llatí tardà. Classificarem, doncs, l'ús actual de *parèixer* (significats VII i VIII) com a copulatiu, mentre que els usos quasicopulatius de VI, que són la transició amb la categoria de verb copulatiu –ja que impliquen una predicació obligatòria–, els etiquetarem com a complement predicatiu juntament amb les ocurrences en què PARERE / APPARERE vaja acompanyat d'una predicació amb funció d'adjunt –no exigida pel verb. Tot seguit descriurem amb més detall aquest procés.

a) L'evolució en llatí tardà

El significat (VI) resulta de focalitzar la circumstància que allò que es mostra a la vista ho fa amb una aparença (un aspecte extern, visible); significa 'mostrar-se a la vista

¹⁵ Com hem apuntat ja adés i explicarem amb més detall en les pàgines que segueixen, no és cap despropòsit considerar que el valor de modalitat epistèmica és secundari en aquest verb: deriva del judici sobre la fiabilitat de la font d'informació que fa el receptor: en la mesura que la font és la inferència, concretament l'abducció, l'enunciat és solament probable. El valor primer de PARERE / APPARERE és, doncs, de tipus evidencial.

sota una aparença [algú o alguna cosa]¹⁶:

(15) a) Maxima pars vestrum *luxuriis dedita paret*. (Commodià [s. III-IV], *Adversus Deos*)

b) Et ut *omnipotens apparet*, contrariorum etiam origo ipse debuit inveniri. (G. Mari Victorí [s. IV], *Contra Principia*)

c) Iniquus est, inquit, Deus, si in illos vindicat per quorum peccata *benignus apparet*, (Primasius Hadrumetanus [s. VI], *Commentaria S. Pauli*, “Epistola ad Romanos,” cap. III)

d) Superbus vero quanto *gloriosior apparet* inter homines, tanto dejectior erit ante Deum. (Alcuinus [s. VIII], *De virtutibus*, cap. X)

En aquestes oracions tenim:

a) Un subjecte elidit o explícit [+ humà] (o categoritzat com a tal) que es mostra voluntàriament d’una determinada manera.

b) El nucli del predicat: “*apparet*.”

c) Un adjectiu¹⁷, o participi de passat: “*luxuriis dedita*” (‘lliurada a la luxúria’), “*omnipotens*,” “*benignus*” i “*gloriosior*,” que indica una propietat o estat amb la qual es mostra el subjecte.

L’esquema que representa aquest significat és el següent:

¹⁶ Aquest significat de PARERE / APPARERE no perviu en l’actualitat amb *aparèixer*; Ramos (1989) apunta que els pocs casos que se’n testimonien tenen un ús “purament literari.” Els exemples que posa són:

Ara ja *apareixia* tot clar. Cap dels funcionaris de l’staff de Direcció s’hi prestava, i per això li encolomaven a ell la feina bruta (Baixeras [1995], *Mares*, 46)

I per això m’he apropiat a la teva ànima... que m’ha *aparegut* confusa i jove, però generosa com cap altra (Bosch [1998], *Atles*, 90)

¹⁷ Trobem algun exemple aïllat en què la funció de predicació secundària no recau sobre un adjectiu, sinó sobre un substantiu o una subordinada (el sentit és, però, el mateix: ‘es mostra’):

Spiritus et caro, verus homo sociatus in uno, nec sibi privatos sensus cernuntur habere, haec regitur, regit ille, gemit, gaudetque, doletque; diligit, ipse suae carni carissimus idem, per quam *paret homo*, cum qua commixtus habetur (Autor incert (Tertul·lià?) [s. II-III], *Adversus Marcionem*)

cum incarnatus homo factus est, tractat dicens: Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, id est, Deo et homine. Qui cum in forma Dei esset, inter homines utique conversatus, verbis et operibus *apparebat esse Deus*. (Ambrosiaster [s. IV], *Commentaria in XIII Epistolas*)

Unde etiam post baptizandi officium aqua ad caeteram aquam refunditur, oleum cum caetero concrematur, solum corpus Christi, sicut *apparet esse quod non est*, quia videtur esse panis, cum sit vera caro, sic cum videatur dentibus conteri, manibus frangi, ipse tamen Christus ab omnibus totus integer sumitur essentialiter, et vere et in coelo totus et integer permanet cum Patre. (Ambrosiaster [s. IV], *Commentaria in XIII Epistolas*)

En tots tres casos el sentit és ‘[un subjecte] mostrar-se amb una determinada aparença’; no és un sentit equivalent al del *parèixer* o *semblar* del català actual en la mesura que en aquest cas l’aparença no és producte de la subjectivitat del conceptualitzador, sinó que és inherent al subjecte que es mostra; això s’observa en els dos primers exemples, en els quals Jesús de Natzaret posseïa i manifestava amb les seues paraules, fets etc. una doble natura: divina i humana (‘es mostrava’ *diví* i *humà*). En el tercer exemple el subjecte “corpus Christi” ‘es mostra’ objectivament com ‘allò que no és’, sota l’aparença del pa (en l’eucaristia, s’entén), per bé que és carn. No se’ns diu, doncs, que el cos de Crist ‘sembla’ pa, sinó que es presenta amb aquesta aparença.

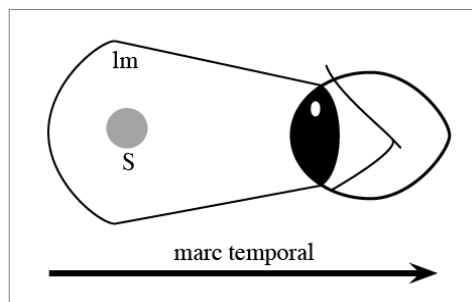

Figura 9: Esquema del significat ‘mostrar-se amb una aparença [algú o alguna cosa]’, on *Im* és el camp de visió de l'experimentador (representat per l'ull), i *S* és el subjecte que es mostra voluntàriament d'una manera determinada (el color gris); i tot plegat en un marc temporal.

La novetat sintàctica que trobem en aquests exemples respecte dels significats (I) i (V) és la presència del sintagma adjectival. Ni l'adjectiu “omnipotens” ni tampoc “benignus” o “gloriosor” no són complements del verb PARERE / APPARERE, que és intransitiu; tampoc es tracta, però, d'un complement circumstancial, ja que, de fet, concorda en gènere, nombre i cas (nominatiu) amb el subjecte de l'oració, en lloc d'estar declinat en ablatiu. En tercer lloc, no ens trobem davant d'un atribut: tenim un subjecte amb paper d'agent i dotat de voluntat; en altres paraules, tenim un subjecte que ‘apareix’ perquè vol. A més, el verb manté el significat ple, ‘mostrar-se amb una determinada aparença davant d'algú’, a diferència del que ocorre al verb *parèixer* contemporani, que conserva un valor evidencial i, lligat a aquest, modal. Ens trobem, doncs, davant d'un complement predicatiu, és a dir, d'una predicació secundària (la principal recau sobre PARERE / APPARERE), possiblement exigida pel verb mateix. S'ha encetat el camí que, amb una dessemantització més acusada i la consegüent reanàlisi¹⁸ sintàctica, convertirà el verb PARERE / APPARERE en un verb copulatiu. Un context favorable perquè s'engegue aquest procés de gramaticalització és aquell en què el subjecte perd el paper d'agent, com ocorre en l'exemple següent:

- (16) Cujus exemplum in sententia quidem *apertius* apparet, ut si quis dicat, Multi dactylico metro scripserunt, ut est Tullius (Agustí d'Hipona [s. IV-V], *Principia dialecticae*, cap. X)

El locutor és qui jutja “*apertius*” (‘manifest’, ‘evident’) l’“*exemplum*” (que fa funció de subjecte), i no és ja el subjecte qui es mostra amb una aparença determinada, com ocorria adés. Per tant, en contextos com aquest el locutor-conceptualitzador¹⁹ guanya protagonisme i, consegüentment, es produeix una subjectivació del missatge: tot i que no se'ns diga explícitament que ens trobem en el camp de l'opinió, això es pot inferir del caràcter valoratiu de l'adjectiu. Ara bé, encara podem percebre que no ha culminat la dessemantització del verb en un fet: en la presència del circumstancial “in sententia,”

¹⁸ La reanàlisi, segons A. Harris i L. Campbell (61), és un mecanisme del canvi sintàctic que “changes the underlying structure of a syntactic pattern and which does not involve any immediate or intrinsic modification of its surface manifestation.”

¹⁹ Amb aquest terme, *conceptualitzador*, anomenem el subjecte o subjectes que reben informació o indicis i la processen en forma de judici; quan es manifesta en l'oració fa, sintàcticament, el paper de datiu. No coincideix sempre, i açò s'ha de remarcar, amb el locutor del discurs –amb aquest terme ens referim tant a l'emissor del discurs oral com el de l'escrit–, ja que pot donar-se el cas que l'opinió del conceptualitzador aparega reportada en el discurs d'algú altre; el datiu, doncs, no sols prendrà la forma de primera persona (singular o plural), sinó que podem trobar les tres persones tant en singular com en plural.

que té un paper de locatiu i que, per tant, demostra que al darrere d'aquest context hi ha subjacent encara l'esquema del significat (I). L'adjectiu "apertius" continua essent, doncs, una predicació secundària que exigeix el verb.

Aquesta subjectivització de la predicació es manifesta més clarament encara en l'exemple següent:

(17) "Ambulabunt in vacuum et peribunt." Quia nihil secum de fructu sui laboris portant. Sed justus in conspectu Domini non apparet vacuus: portat enim manipulos justitiae (Walafridus Strabo [s. IX], *Liber Job*, cap. VI)

En aquest exemple el verb encara manté valor lèxic; de fet, s'acosta a (II): 'posar-se en presència d'algú'. Ara bé, el que ens interessa és remarcar que en aquest cas l'aparença amb què es presenta el subjecte ("justus") no és la mateixa per a tothom, sinó que depèn si es té o no en compte la justícia de la seua conducta. D'aquesta manera, 'en la mirada de Déu' (entesa la divinitat com a conceptualitzador i la mirada com a metonímia de l'enteniment subjectiu d'aquest) els justos no es mostren 'buits'. El que tenim és, doncs, un cas en el qual es posen els fonaments per a una posterior consolidació del valor subjectiu de PARERE / APPARERE.

Paral·lelament a aquesta subjectivització de PARERE / APPARERE es dona la dessemantització del verb:

(18) a) Jaspidium multa sunt genera. Alius enim viridis coloris, et tinctus quasi floribus apparet. (Beda el Venerable [s. VII-VIII], *Explanatio Apocalypsis*, "Liber tertius," cap. XXI)

b) Lucente saeculi tertia

Die, fluens sub aethere

Abyssus alta subsidet,

Viresque paret arida.

(Beda el Venerable [s.VII-VIII], *Hymni XIII*, "Hymnus IV. De universis Dei operibus")

c) Mensuramque fabae crescens excedere nescit.

Crystallo similis, vel aquae, cum limpida paret.

(Marbode de Rennes [s.XI-XII], *De lapidum naturis*, [v171.84].)

La traducció del primer exemple, forçada però literal, seria "Un tipus de jàspid 'apareix', 'es mostra' verd de color i tenyit com les flors." El que veiem és que s'estableix una relació de predicació entre el subjecte ("jaspidium," manifest mitjançant un recurs anafòric com és "alius") i "viridis coloris, et tinctus floribus." Ara, com ocorria en l'exemple anterior, el subjecte de l'oració fa més aviat el paper de tema que no pas d'agent; no és cap ésser animat i, per tant, no està dotat de voluntat. És discutible que estiguem encara davant d'un predicatiu; depèn del matís semàntic que vulguem veure en el verb. Els arguments que permetrien parlar ja d'un verb quasicopulatiu²⁰ són:

1. El subjecte no fa un paper temàtic d'agent, sinó de tema; no controla l'acció verbal.

2. El significat del verb no és ple, ha perdut el valor esdevenimental; del significat original, se'n conserva solament la idea de 'mostrar-se'. La dessemantització –que acostava el verb a la categoria dels verbs copulatius més

²⁰ Ramos (2002, 1973-1992) fa un estudi força complet sobre els verbs quasicopulatius en català contemporani. Aquest significat de PARERE / APPARERE, atenent a la classificació semàntica que fa Ramos dels verbs quasicopulatius, permetria encabir-lo sota la categoria de verbs d'aparença, en companyia de *mostrar-se*, *presentar-se* o *revelar-se*.

que no pas a la dels predicatius–, però, no és com la que caracteritza l'actual *parèixer*, que conserva un valor modal (com ocorre a *semblar*), ja que en aquest context APPARERE no atenua el valor de veritat del predicat. Ara es manté solament un valor evidencial, que prové del valor de verb de percepció que tenia originàriament APPARERE. En aquest cas el valor és de font directa visual (el jaspí es mostra amb un aspecte determinat perceptible visualment); en altres casos serà de font indirecta inferida d'indícis mitjançant un raonament abductiu. En altres paraules, en [18.a] la força predicativa depèn bàsicament de “viridis coloris” i de “tinctus quasi floribus,” mentre que el verb APPARERE hi afegeix un matís de tipus evidencial.

3. La predicació no verbal és obligatòria; no és possible l'elisió, si més no amb aquest sentit del verb APPARERE: a una oració com **“Jaspidum apparet”* correspondria més aviat el significat (I).

4. El complement, el constitueix un SAdj i un sintagma equiparable, el nucli del qual és un participi, de manera que pot identificar-se fàcilment amb un atribut.

5. No són possibles les dues predicacions en aquest context: **“Jaspidum apparet”* i *“Jaspidum viridis coloris, et tinctus quasi floribus est,”* sinó sols la segona.

Considerat com a verb quasicopulatiu, s'encabiria dins la categoria de verbs d'aparença (Ramos, 1988) i equivaldria, com és el cas, a *mostrar-se* o *presentar-se*. Es tracta, doncs, d'un estadi intermedi en el procés de gramaticalització entre el verb predicatiu intransitiu (I) i el verb copulatiu (VII), i posterior als usos de (VI) en què el verb predicatiu va acompanyat d'una predicació secundària amb funció d'adjunt. És important remarcar que, en aquest cas, la principal càrrega semàntica del verb és de tipus evidencial, com ja havíem apuntat abans.

Mentre que en exemples com els de [18] el locutor romanien en terrenys lligats a la percepció visual directa, en la resta dels exemples que hem vist ([15]-[17]) hi ha, però, un grau de complexitat major en el processament de la informació, ja que no es tracta de descriure el color d'un mineral, sinó d'emetre un judici en què es valora la conducta, presència, etc. d'algú o d'alguna cosa. L'“omnipotència” –reprenem l'exemple [15.b]– no és una propietat que hom pugui constatar a simple vista, sinó que s'infereix a través de l'observació de la conducta o de la informació rebuda. Per tant, com hem vist, el paper del conceptualitzador (és a dir, del subjecte que processa aquests indicis i emet el judici) passa a un primer terme, més encara en exemples com 16, en el qual ni tan sols hi ha un subjecte agent al darrere. En la mesura que es potencien aquests altres contextos valoratius, es farà camí cap al significat actual de *parèixer* (VII), copulatiu: ‘ésser en aparença, oferir-se als ulls o a la imaginació com si fos’ (DCVB, s.v. *semblar*). Entre el significat ‘mostrar-se amb una aparença’ i ‘ésser en aparença’, hi ha senzillament una inferència: el que el conceptualitzador jutja a partir d'indícis percebuts d'una realitat donada és el que aquesta realitat donada és, si més no en aparença (per tant, un procediment metonímic: el que sembla pel que és). Aquest procés implica un canvi en l'esquema que hem mantingut amb poques alteracions des de (1), ja que ara el predicat deixa d'ésser el verb, en el qual es consuma el buidament semàntic (també se n'ha dit “atenuació” o “debilitament” semàntic) per a ésser un predicat nominal, de manera que el focus deixa de centrar-se sobre la realització (‘aparèixer’) i se centra en l'aparença amb la qual el subjecte ‘apareix’ o, més ben dit, en l'aparença que el conceptualitzador considera que manifesta el subjecte. Per tant, paral·lelament al procés de subjectivació i com a conseqüència d'aquest, s'incrementa la dessemantització del verb APPARERE, que ja podríem qualificar com a verb copulatiu.

Una nota que palesa aquest procés creixent de subjectivació és la presència, en el discurs, del conceptualitzador, que es manifesta a través del datiu, amb un paper d'experimentador. Tots els exemples següents coincideixen en la presència del datiu i en la subjectivitat de la predicació, que té un caràcter netament valoratiu:

- (19) a) Sic tandem concordia vestra *terribilis* apparet omni, qui vult veritati contradicere (Alcuinus [s. VIII], *Epistolae*, “Epistola X Ad Aedilhardum”)
 b) Hanc autem rerum causam mutabilem immutabilis ratio continet, apud quam non est novum, quod *nobis recens* apparet, et cui non variantur, quae nobis variabilia esse videntur (Folcuinus Laubiensis [s. X], *Gestis abbatum*, “Prologus”)
 c) *Et ideo calix meus*, id est oleum illud *inebrians* me, ne tribulationes graviter nimis sentiam, *quam praeclarus* est! id est multum *praeclarus mihi* apparet. (Bruno Carthusianorum [s. X], *Expositio in Psalmos*, “In Psalmum XXII”)
 d) atque epistolam nostram feras in haec verba: aut te apud se, quod plus volo, retineat, aut si *ei difficile* apparet, ad abbatem sancti Sabae mea vice commendet. (Joannes Canaparius [XI], *Vita S. Adalberti*)
 e) Cum de frumentorum certa stabilitate certa securitas manet, id est quando ita cuique crimen notum est, et *omnibus exsecrabile* apparet (Alger de Lieja [s. XI-XII], *De misericordia*, cap. LXXXIX)
 f) Si hoc egero, mors mihi est; si autem non egero, ab exaltatione repulsus, nec sic effugiam manus mortis. Sed si hoc *difficile* paret, saltem quod praemissum est consideremus. (Bernat de Claravall [s. XI-XII], *Sermones de diversis*, “Sermo XX”)

En el primer exemple, [19.a] –i paral·lelament en la resta–, l'adjectiu “terribilis” (que concorda en gènere, nombre i cas amb “concordia vestra,” el subjecte) té un sentit valoratiu i no de descripció objectiva. Aquest viratge cap a la subjectivitat que ha fet el verb s'observa també en la inclusió del pronom declinat en datiu *omni*, que explicita els conceptualitzadors, els subjectes cognoscents que d'un mateix fet (l'acord) han tret una mateixa conclusió (que és *terrible*). Ens trobem, doncs, davant d'un sentit que, si més no, podria ésser idèntic al que trobem en català actual: *el vostre acord ens pareix* ('sembla') *terrible*.

Al darrere d'aquests exemples hi ha un nou esquema (vegeu la figura 9), molt més complex que el de (VI):

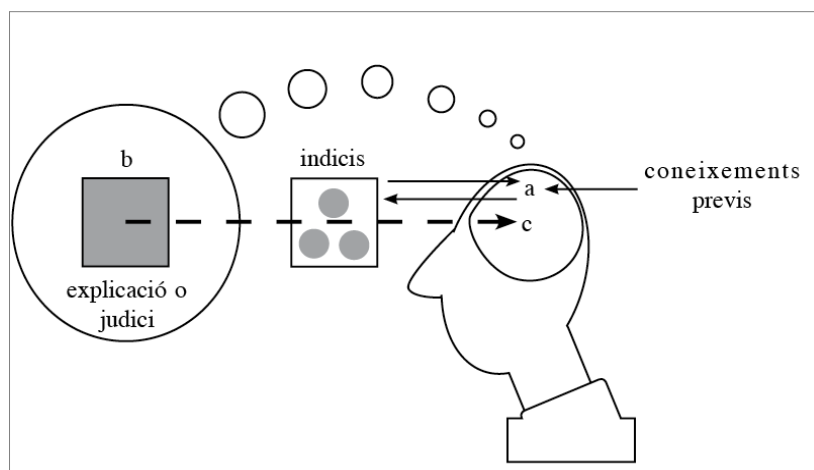

Figura 10: esquema del concepte ‘ésser en aparença, oferir-se als ulls o a la imaginació com si fos’

On el conceptualitzador:

(a) capta visualment o per altres fonts en la realitat objecte de la predicació o en qualsevol cosa que s'hi relacione uns indicis vinculats a la conducta, justícia, valor, veritat, causalitat etc. (el traçat de la línia és continu per a indicar que, d'aquests indicis, es té un coneixement directe). També posseeix uns coneixements previs rellevants que condiciona la lectura dels indicis i la consegüent formulació del judici.

(b) els processa i infereix (mitjançant l'abducció) una explicació o judici, que projecta sobre la realitat de la qual predicarà.

(c) interpreta l'explicació o judici com a aparença (el traçat és discontinu per a marcar que el judici no és cert) de la realitat objecte de la predicació.

Si sistematitzem el que hem vist, podem concloure que hem assistit a un procés de gramaticalització en el qual, tot i que no s'ha produït un canvi de categoria *ad usum*, sí que hi ha hagut un canvi en la tipologia verbal, ja que en els exemples de [19] el verb és copulatiu. Aquest canvi s'ha materialitzat en aspectes diversos:

a) La dessemantització del verb, que ha passat de tenir un significat lèxic (I) a ésser un verb copulatiu (per tant, sense significat lèxic) i a tenir un valor de tipus més aviat pragmàtic. Aquest valor que ha anat guanyant protagonisme és el valor evidencial, que com ja hem avançat adés sorgeix del valor de verb de percepció que tenia originàriament *PARERE* / *APPARERE* i que ha acabat per vincular l'origen del judici emès a una font indirecta inferida a partir d'indicis o dels coneixements enciclopèdics. D'aquest valor evidencial, a més, en deriva un altre, de referit a la modalitat epistèmica: en la mesura que la informació s'infereix d'uns indicis, el receptor la considera solament probable.

b) La reanàlisi del verb, que passa de predicatiu a quasicopulatiu i, finalment, a copulatiu. Aquesta trajectòria comporta també un canvi en l'estructura argumental del verb: primer admet complements predicatius com a adjunts, en acabant els subcategoritza (esdevenen, doncs, arguments exigits pel significat del verb) i, finalment, aquests complements esdevenen la predicació principal, alhora que el verb perd definitivament el valor lèxic.

I tot plegat és el resultat d'un procés de subjectivació (Traugott 1989; Cornillie, 229), el procés pel qual s'ha passat d'un significat contret, objectivament comprovable, a un domini abstracte mitjançant un procés fonamentat en la inferència. Traugott (34-35) i Traugott & Dasher (94-95) identifiquen tres tendències en el procés de subjectivació: la tendència I implica que els significats basats en la descripció d'una situació externa esdevenen significats basats en la descripció d'una situació interna (avaluativa, perceptiva o cognitiva); la tendència II comporta que els significats basats en la descripció d'una situació externa o interna esdevenen significats basats en la situació textual i metalingüística. Finalment, la tendència III fa referència al fenomen pel qual els significats tendeixen a basar-se cada vegada més en la creença/estat/actitud subjectiva del locutor cap a la proposició. És aquesta tercera tendència la que s'ajusta més bé al canvi que es dona en aquest significat de *APPARERE*, i explica que és l'emissor qui engega el canvi lingüístic pel fet que s'implica cada vegada més en el discurs, s'integra progressivament en l'ens percebut i en la manera de percebre'l. En conseqüència, el verb esdevé cada vegada més pragmàtic, amb un valor evidencial i, de retruc, modal.

b) El procés en català antic

És també aquest ús copulatiu (VII) el que es testimonia en català antic, ja no l'ús predicatiu o quasicopulatiu. (VI). En català, però, el grau d'abstracció és encara major,

ja que la funció de subjecte (l'entitat sobre la qual es predica) pot recaure sobre categories lèxiques (un SN), pronominals (en [20.b], un pronom relatiu), o també sobre un enunciat, una proposició subordinada substantiva o d'infinitiu. Vegem-ne un exemple de cada, per ordre

- (20) a) Per les quals coses appar vera *la segona regla dada* (Francesc Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 134, 12)
 b) hon sentí la veu *que paria* molt stranya (Joanot Martorell [ca. 1460], *Tirant lo Blanch*, 911, 18)
 c) E *que yo ·m meta a fer tracte, que dígan que interès propri m'empeny, e no humanitat, a moure aqueix fet, par-me* molt dura cosa, veent que en ma vellesa, per créixer ma honor, cobre renom de alcavota. (Anònim [mitjan s- XVI], *Curial e Güelfa*, 222, 14)

L'atribut, la predicació principal de l'oració, recau en català antic sobre SAdj, SN, SAdv; en tots tres casos es pot pronominalitzar. Per exemple, amb un SAdj tenim casos com:

- (21) a) yo no ·m hic vuol partir, pus a vosaltres no par *bo*. (Bernat Desclot [ca. 1288], *Crònica*, 130, 8)
 b) poder traure rech de Ebro, que parexia llavors a tot lo món *imposible* (Francesc Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 199, 36)
 c) Mas, perquè no pareguen *vanes* les mies paraules, yo só (Joanot Martorell [ca. 1460], *Tirant lo Blanch*, 793, 12)
 d) prenien, que forçats eren, per què no par *ver* ni és veritat que de volentat fosen exits del dit monestir” (Felip de Malla [ca. 1420], *Memorial del pecador remut*, 138, 2)

I també trobem alguns exemples, per bé que no gaires, en què la funció de l'atribut recau en un SN o en un SAdv :

- (22) a) per què par *bé* que en alcun obs siats estats (Bernat Desclot [ca. 1288], *Crònica*, 37, 23)
 b) –Pare -dix lo ffill-, jo us ó diré: a mi par *molt mal costum* que ten i vaçosament mor lo jove (Anònim [s. XV], *Recull d'exemples*, 128, 1152)

En català medieval constatem, però, un altre significat, el (VIII), derivat de (VII). Ara també es focalitza l'atenció en l'aparença i se n'emet un judici, però, en aquest cas, ja no sobre el que *és* en aparença (fet que implica un cert grau de compromís de l'observador respecte del judici), sinó de relació de semblança amb una altra realitat. En altres paraules, ara el verb equival a 'tenir l'aparença d'alguna cosa essent-la o no'.²¹ Uns exemples són:

- c) libro Ethimologicorum és animal qui de mig ensús par *home*, e de mig enjgús

²¹ En llatí tardà trobem algun exemple de PARERE o APPARERE el sentit del qual s'acosta a (VIII):

Spiritus et caro, verus homo sociatus in uno, nec sibi privatos sensus cernuntur habere, haec regitur, regit ille, gemit, gaudetque, doletque; diligit, ipse suae carni carissimus idem, per quam paret homo, cum qua commixtus habetur (Autor incert (Tertul·lià?) [s. II-III], *Adversus Marcionem*)

Amb tot, una lectura atenta de l'exemple permet trobar-hi certes divergències que atenen, sobretot, al grau de subjectivització, diferent entre l'exemple llatí i els judicis de (VIII). Així, doncs, en aquest exemple ens trobem més a prop del significat (VI): 'mostrar-se amb una aparença': el subjecte de l'exemple, Jesús de Natzaret, 'es mostra *home*' (fixem-nos que *homo* és un predicatiu referit al subjecte, elidit, ja que està declinat en nominatiu). Mentre que la predicació és del tot subjectiva en (VIII) –és ben probable que la relació de semblança siga casual i no fruit de la identitat entre els dos elements comparats–, per contra en aquest exemple l'aparença ve donada per la condició inherent al subjecte (amb una natura doble, en part humana: “Spiritus et caro, verus homo sociatus in uno”) i no és el resultat d'uns processos mentals del conceptualitzador.

ase (Felip de Malla [ca. 1420], *Memorial del peccador remut*, 216, 21)

d) Dons a fe que par obra molt antiga (Cristòfor Despuig [1557], *Col·loquis de Tortosa*, 80, 11)

El significat (VIII) divergeix de (VII) en dos trets:

a) L'atribut és ara necessàriament un SN; es tracta d'una oració atributiva equativa (o identificativa).

b) El valor modal (epistèmic) que derivava en (VII) de l'evidencial, ha canviat: ara la informació és menys probable o directament falsa; el conceptualitzador es limita a constatar una relació de semblança, però no s'aventura a dir que tal cosa *és* en aparença. Aquesta novetat s'observa més clarament en exemples com els següents, que signifiquen 'tenir l'aparença d'alguna cosa no essent-la':

(23) a) Si encara algú considera la tenció dels núvols, los quals parexen cortines de la sua tenda (Jeroni Conques [ca. 1557], *Llibre de Job*, 88, 15)

b) aquest riu com és tan gran y tan caudalós par que sie la mar (Cristòfor Despuig [1557], *Col·loquis de Tortosa*, 184, 9)

I si bé en els dos exemples anteriors la semblança s'estableix d'acord amb trets comprovables mitjançant la percepció visual, en els exemples que segueixen la base per a la comparació és progressivament més abstracta: en [24.a] és el comportament la base de la semblança, per tant encara empíricament comprovable; i en [24.b], finalment, la comparació és totalment abstracta:

(24) a) donen tanta de vexació que appar que sien dimonis (Francesc Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 425, 19)

b) car los vicis moltes vegades són dissimulats, qui aparexen virtuts (Joanot Martorell [ca. 1460], *Tirant lo Blanch*, 872, 19)

En resum, el verb PARERE / APPARERE llatí ha experimentat un procés de gramaticalització que explica el sorgiment del valor copulatiu (VII) testimoniabile en català antic. El procés que hem estudiat té diverses facetes:

a) Des d'una perspectiva semàntica, hi ha hagut una subjectivació i una abstracció creixents (d'acord amb la tendència III enunciada per Traugott 1989 i Traugot i Dasher 2002): hem partit d'uns significats que es vinculaven a la percepció directa i hem acabat amb un verb vinculat a l'opinió. Aquest canvi es manifesta clarament en el paper del subjecte i del testimoni: mentre que el subjecte comença essent agent i es 'mostra' d'una determinada manera voluntàriament –una aparença, doncs, objectiva–, el testimoni (experimentador de l'acció verbal, inherent al significat del verb) moltes vegades ni tan sols s'explicita. En canvi, en català medieval el subjecte pot ésser del tot abstracte, un enunciat, mentre que el testimoni esdevé conceptualitzador, s'explicita sovint a través d'un pronom i determina la predicació, que és del tot subjectiva. És, doncs, l'autèntic protagonista, al qual atribuiríem inconscientment el paper de subjecte-agent de l'oració.

b) En concret, des de la perspectiva de l'evidencialitat, hem partit d'un valor evidencial clarament secundari, inherent al verb APPARERE atesa la vinculació d'aquest amb els verbs de percepció, i hem acabat amb un verb copulatiu que solament conserva, fruit del procés de dessemantització, un valor evidencial i, vinculat a aquest, de modalitat epistèmica. Com a evidencial indicava font directa visual. La creixent subjectivitat dels judicis emesos, que passen d'ésser constatables directament a ésser resultat d'un processament mental més complex, delata un valor evidencial de font indirecta inferida.

c) La subjectivació del verb comporta un canvi del valor evidencial i aquest

altre canvi implica que en llatí tardà s'associe a aquest verb un valor de modalitat epistèmica: es marca la informació com a probable. En català antic s'arribarà més lluny, ja que fins i tot la informació introduïda per (*a*)*parer* podrà ésser directament falsa amb coneixement del locutor-conceptualitzador.

d) Des d'una perspectiva sintàctica, el verb passa de predicatiu a quasicopulatiu i copulatiu. Si amb el significat (I) APPARERE no anava acompanyat de cap complement, progressivament assumirà complements predicatius amb funció d'adjunt (és a dir, complements no exigits internament pel verb), complements predicatius amb funció d'argument (exigits pel verb, que és quasicopulatiu) i atributs pròpiament dits.

4.6. Significat (IX) 'mostrar-se una veritat a l'enteniment'

El valor (IX) és el que en català actual representen els verbs *parèixer* o *semblar* amb el valor que tradicionalment s'ha denominat impersonal o pseudoimpersonal.²² Aquesta denominació es justifica pel fet que el verb no selecciona com a argument extern una categoria amb paper temàtic d'agent (que és el del subjecte prototípic), sinó que aquesta funció recau sobre una proposició subordinada substantiva, generalment introduïda per la conjunció *que*, per bé que no són del tot estranyes les subordinades d'infinitiu que fan aquesta funció (Antolí 2012). Un exemple ben clar d'aquest ús sintàctic de *parèixer* és "pareix que avui plourà," on "que avui plourà" és el subjecte de *parèixer*, tot i que no tinga funció d'agent, siga una subordinada i aparega posposat al verb.

Tot seguit provarem de resseguir el procés de gènesi en llatí tardà d'aquest ús sintàctic i del significat subjacent, i descriurem el resultat al qual s'arriba en català antic.

a) El procés en llatí tardà

A diferència dels diferents nuclis semàntics que hem revisat, el significat (IX) abraça una colla de sentits nous que són resultat d'una projecció metafòrica. Aquests sentits es testimonien ja en llatí clàssic, concretament en determinats contextos impersonals, amb la forma de tercera persona del singular, present d'indicatiu, PARET, (*DLewis*, s.v. PĀRĒŌ) i amb el significat 'ésser manifest, evident, ésser demostrat', especialment amb l'estructura SI PARET. Aquest significat és el resultat del trasllat d'una estructura semàntica des d'un camp experiencial (de percepció visual) a un camp abstracte, que descriu processos mentals –ens trobem ara davant d'un verb psicològic, doncs–; si abans 'apareixien' objectes a la vista, ara 'apareixen' veritats a l'enteniment; consegüentment, l'argument extern exigint pel verb no serà perceptible mitjançant la vista ni tindrà paper d'agent, sinó de tema:

(25) Scilicet et haec nec de Filio Dei credenda fuisse, si scripta non essent; fortasse non credenda de Patre, licet scripta, quem isti in vulvam Mariae deducunt, et in Pilati tribunal imponunt, et in monumento Joseph concludunt. Hinc igitur apparet error illorum. (Tertul·lià [s. II-III], *Adversus Praxeam*, cap. XVI)

A partir de les premisses recollides en la subordinada anterior, es dedueix, "apparet" –'sorgeix i es fa palesa'– la conclusió: "error illorum." El canvi semasiològic que ha donat lloc a aquest nou significat és, com hem dit, de base metafòrica: es projecta un esquema des del camp de la percepció directa per a donar forma als processos abstractes del pensament humà.

L'esquema que il·lustra aquest concepte és (figura 10):

²² Vegeu l'estudi de Fernández Leborans i Díaz Bautista sobre la sintaxi del verb espanyol *parecer*.

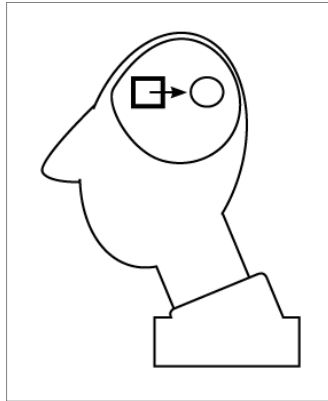

Figura 11: Esquema del significat ‘mostrar-se una veritat a l’enteniment’

On: l’acció se situa en l’enteniment humà i hi ha una veritat (representada per la figura del cercle) que ‘apareix’ (l’acció s’expressa a través de la fletxa) d’unes premisses (el quadrat).

Ara bé, el fet és que aquesta explicació és bastant simplista i oculta l’abast real del procés de canvi semàntic, ja que no es projecta solament un esquema, sinó també tota la xarxa d’esquemes que s’hi associen; i tampoc no és cert que aquesta xarxa es limite a donar forma a una realitat amorfa, verge, sinó que actuen també els esquemes previs associats al camp semàntic d’arribada. De nou, per tant, podem entendre el sorgiment del significat com al resultat d’una barreja, el *blending* proposat per Fauconnier i Turner (2002).

En aquest cas, els dos camps semàntics de partida són el concepte ‘aparèixer’ (I) (vegeu el punt 3.1, tercer esquema) i l’esquema de ‘inferir’. Ens referim al concepte de ‘inferir’ entès com al ‘raonament pel qual es passa d’una o més proposicions a una altra que n’és la conseqüència’ (*DIEC*, s.v. *inferència*), és a dir, una de les estratègies humanes per a conèixer, és a dir, per a ‘adquirir o tenir una idea més o menys completa [d’algú o d’alguna cosa]’ (*DCVB*, s.v. *conèixer*).

L’èsser humà, a l’hora de conceptualitzar els seus processos mentals, ha recorregut a diversos camps dels quals té una experiència directa, especialment els vinculats amb el sentit de la vista; així, per exemple, la veritat procedent del raonament abstracte es concep com a objecte físic, del qual es té coneixement quan és visible i es desconeix quan roman ocult. Potser tot plegat s’explica perquè el coneixement primer, directe, és sensorial i, prototípicament per als éssers humans, visual. Aquesta assimilació ha donat lloc a metàfores conceptuals molt productives com que ‘la llum és coneixement i la foscor és ignorància’ (per exemple, *no ho veig clar*, o l’apel·latiu *Siècle des Lumières* per a referir-se al segle XVIII) o, també, que ‘veure és conèixer’. És il·luminadora –mai més ben dit– la primera accepció que el diccionari (*DNiermeyer*, s.v. *videre*) dona del verb *videre*: ‘1. etabli la verite dans un cas en litige —to establish the facts in litigation’: *videre* significa en llatí tardà, entre altres coses, ‘aclairir’ la veritat d’un cas (una altra metàfora de base visual: ‘fer més clara de color una cosa’, *DCVB*, s.v. *aclarir*). És aquest component lligat a la percepció visual subjacent als dos camps, ‘conèixer’ (i, dins d’aquest, el de ‘inferir’) i ‘aparèixer’, el que possibilitarà la projecció del verb *PARERE* / *APPARERE* al camp de la cognició humana; en altres paraules, aquesta base comuna constitueix l’espai genèric que dona lloc al *blending* (vegeu la figura 12). De l’amalgama sorgeix el significat (IX) ‘mostrar-se una veritat a l’enteniment’, i és, com anunciàvem, un significat de base metafòrica. En aquest cas la

metàfora conceptual que hi ha al darrere és que ‘la veritat es presenta a l’enteniment com l’aparença a la vista’, fet que pressuposa que la veritat ve donada, existeix al marge de l’enteniment i es mostra, ‘sorgeix’ d’unes premisses, deixa d’estar oculta.

Així doncs, el concepte ‘inferir’ implica (vegeu la figura 11):

- a) El conceptualitzador, és a dir, el subjecte que experimenta o ha experimentat el canvi d’estat mental i que té accés a la veritat o judici; és subjecte de l’acció verbal.
- b) La veritat o judici, que pot ésser concebuda com a objecte físic, i de la mateixa manera que aquest és perceptible pel sentit de la vista i que pot mostrar-se o no, també la veritat és perceptible i pot ésser copsada o no per l’enteniment.
- c) La proposició o les proposicions de la qual s’infereix la veritat o judici que n’és la conseqüència
- d) L’acció d’inferir o, en general, conèixer (entesa sovint a partir del concepte de ‘veure’), que protagonitza el conceptualitzador i que té com a meta la veritat.
- e) El marc temporal
- f) El marc espacial de la inferència és mental, en el cas de la visió és físic. La ment, doncs, es pot concebre com un “espai” on les veritats es fan visibles.

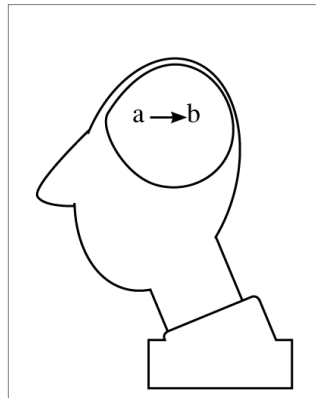

Figura 12: esquema del concepte ‘inferir’

On: *a* són les premisses i *b* el judici o veritat que en deriva com a conseqüència lògica. La fletxa indica la relació de causa-conseqüència (la inferència, al capdavant) que uneix ambdues proposicions. I tot plegat en el marc de l’enteniment humà.

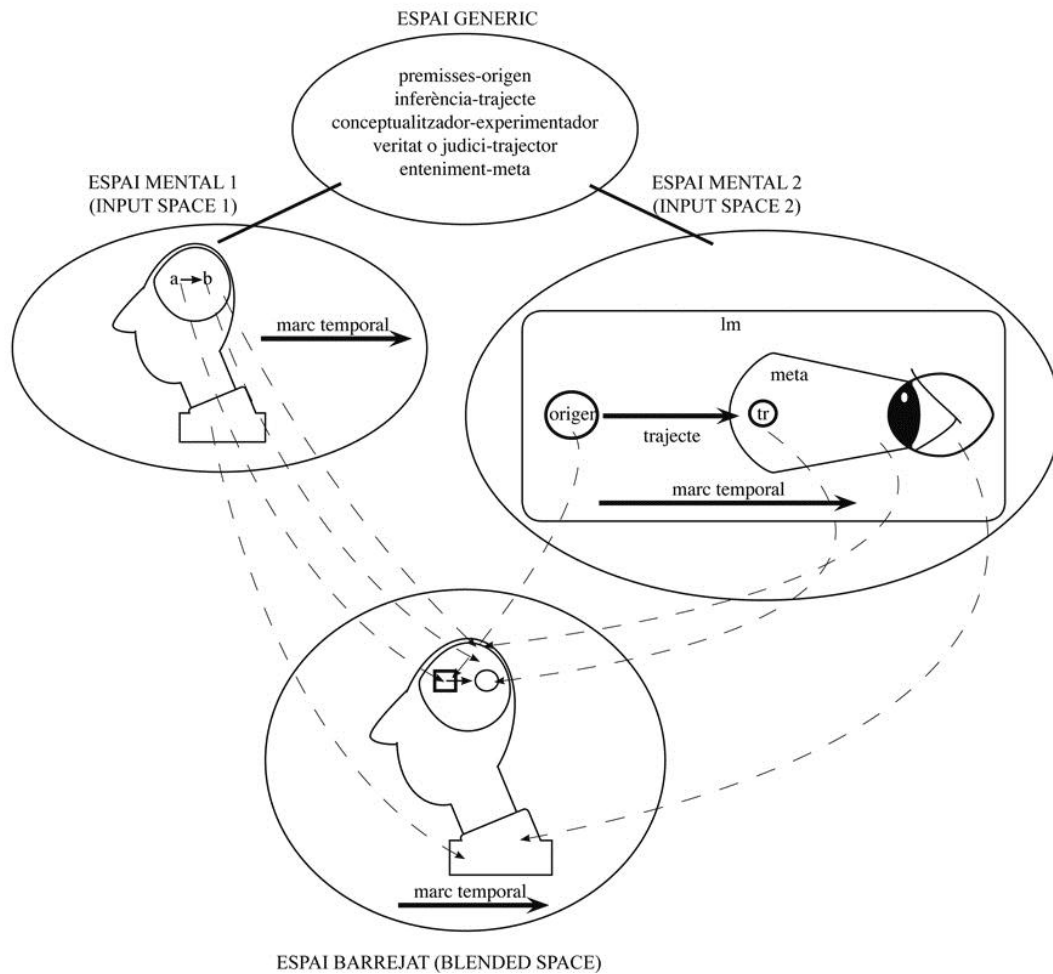

Figura 13: Representació conceptual de la configuració del significat (IX) de ‘aparèixer’ a partir del model del *four-space integration network*

A partir d’aquesta barreja naix un nou significat, que alhora divergeix i comparteix punts amb els dos de partida. Podríem dir que hem conservat el bastiment sintàctic de ‘aparèixer’; el que canvia és, en tot cas, el paper temàtic dels elements sintàctics de l’oració:

- a) El subjecte ara és sempre tema; mai no pot fer d’agent, ja que no es tracta d’un ésser animat dotat de voluntat.
- b) El verb continua essent intransitiu.
- c) Solament hi podem trobar adjunts, vinculats a l’esquema espacial d’aparèixer (fan el paper de locatiu, meta, origen), però ara habilitats per a descriure els processos cognitius.

Aquest subjecte que apuntàvem, si bé en l’exemple [25] és un substantiu abstracte com “error,” al més habitual és que l’encarne una oració sencera. En alguns casos trobarem que la proposició que ‘apareix’ es manifesta en l’oració de la qual és nucli del predicat PARERE / APPARERE mitjançant recursos anafòrics, ja que ha estat enunciat anteriorment en el discurs:

(26) a) Ea quoque admissa ratione qua asseverat legatos praepeditus fuisse, ne coram Pulcheria Augusta se sisterent, *ut apparet* ex tota laudata 41 epistola, in qua vehementer conqueritur ad eam non pervenisse epistolas quas in fidei causa per

suos clericos direxerat. (Lleó I [s. V], *De haeresi*, “Liber primus,” cap. VIII)

b) Ezechias et viri sapientes, quos in scholam virtutum et litterarum sociaverat sibi annis XV, quibus Deus prorogaverat vitam ejus, divinis de caetero vacans, in unum volumen compegerunt vaticinia Isaiae, quae ille in populo declamasse (*quod ex verbis ejus apparet*) visus est potius quam scripsisse (Joan de Salisbury [s. XII], *Epistolae*, “Epistola CXLIII”)

c) *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi* (Matth. XXVIII). *Apparet hoc* in innumeris ipsius gratiae donis, apparet hoc nunc specialiter et in vobis. (Pere el Venerable [s. XII], *Petri Libri Sex*, “Liber quartus,” “Epistola XVIII”)

El subjecte de “apparet” és, en el tercer cas [26.c], la citació bíblica que constitueix l’oració anterior i que en aquesta s’explicita mitjançant el pronom demostratiu neutre *hoc*; d’altra banda, hi ha un argument amb funció de locatiu: “in innumeris ipsius gratiae donis” que indica en quines coses es manifesta la sentència anterior; aquesta estructura semàntica, “X es constata en Y” és, al capdavant, una variant de l’estructura més habitual “X emana de Y.”

En altres casos la proposició directament se subordina al verb PARERE / APPARERE; el tipus de subordinada que trobem en els primers exemples és sempre substantiva d’infinitiu:

(27) a) *Et quoniam meus frater erupit aegre se fere, stomachari, indignari, dolere, illiteratos, pauperes, imperitos, de rebus coelestibus disputare; sciat omnes homines sine delectu aetatis, sexos, dignitatis, rationis et sensus capaces et habiles procreatos: nec fortuna nactos, sed natura insitos esse sapientiam: quin ipsos etiam philosophos, vel si qui alii artium repertoires in memorias exierunt, priusquam solertia mentis parerent nominis claritatem, habitos esse plebeios, indoctos, seminudos; adeo divites facultatibus suis illigatos, magis aurum suspicere consuesse, quam coelum: nostrates pauperes, et commentos esse prudentiam, et tradidisse caeteris disciplinam. Unde apparet ingenium non dari facultatibus, nec studio parari, sed cum ipsa mentis formatione generari.* (Marc Minuci Fèlix [s. II], *Octavius*, cap. XVI)

b) *Et qui filium generat, non habet in potestate ut concipiatur, ut nascatur, ut vivat. Unde apparet non esse illum patrem, sed tantummodo generandi ministerium.* (Lactantius [s. III-IV], *Divinarum institutionum*, cap. XIX)

Més avant, però, APPARERE acceptarà un altre tipus de subordinada:

(28) a) *Accepit autem Aaron uxorem Elisabeth filiam Aminadab, sororem Naason, quae peperit ei Nadab et Abiu, Eleazar et Ithamar.* Aminadab filius Esrom fuit, filii Phares, filii Juda. *Unde apparet quod regalis et sacerdotalis prosapies statim in principio legis commista est* (Raban Maur [s. IX], *Commentaria in Exodum*, “Incipiunt. Liber Primus,” cap. XII)

b) FEL. dixit: *Anima nostra ex Deo est, quae polluta est? Si non est ex Deo, utquid pro illa Christus crucifixus est? Si ergo paret quia Christus propter animam nostram crucifixus est, paret quia ex Deo est, et polluta erat, et ipse eam mundavit.* (Agustí d’Hipona, [s. IV-V], *De actis*, “Libri duo,” “Acta secundae diei”).

La novetat que presenten aquests exemples és que la subordinada substantiva ja no és d’infinitiu, sinó que la introdueixen *quod* o *quia*. En el llatí clàssic s’enceta un procés de conversió del pronom relatiu *quod* i de la conjunció *quia* en conjunció completiva, i aquesta reanàlisi va acompanyada de la substitució progressiva de les oracions d’infinitiu per subordinades substantives introduïdes per aquestes conjuncions (Baños).

Aquest nou ús de *quod* i *quia* s'origina amb els *verba dicendi*:

El uso de *quod* –y más aún de *quia* y *quoniam*– con los verbos de “lengua y entendimiento” (*verba dicendi et sentiendi*), fuera de algunos casos especiales, es de época tardía. El latín arcaico y la época clásica sólo conocen su empleo en expresiones como *non commemoro quod* (desde Ennio), *mitto quod* (desde Terencio), *praetereo quod* (desde Cicerón), *transeo quod* (desde Quintiliano), *addo quod* (desde Terencio), *accedit quod* (desde Cicerón), *adicio quod* (desde Livio) y algún otro ejemplo parecido. (García de la Fuente)

I d'aquests contextos es generalitza l'ús en la llengua popular en primer lloc en els verbs de llengua i enteniment (categoria, aquesta darrera, dins la qual pot encabir-se el significat (IX) de PARERE / APPARERE).

Els exemples anteriors no són casos aïllats i, de fet, en trobem exemples fins al segle XII, moment en què acaba el corpus consultat:

(29) a) Sed sive hoc sit, sive non, angeli apparentes Lot angeli, ut dictum est, fuerunt, non Deus; ministri, non domini; servientes, non imperantes; obsequentes, non dominantes. Ex his apparet quod de nullo eorum dictum est: Pluit Dominus a Domino. (Pere el Venerable [s. XII], *Contra perfidiam*, cap. II)

b) Non igitur Manasses servus Dei dictus est. Inde apparet quod Scriptura haec de ipso prolata non est. (Pere el Venerable [s. XII], *Contra perfidiam*, cap. III)

Al capdavant, el que hem vist i el que exemplifiquen els exemples anteriors és que:

a) L'origen del significat (IX) es fonamenta en una projecció de base metafòrica per la qual allò que 'apareix' és una idea, la qual, d'acord amb el procés cronològic constatable, es manifesta lingüísticament mitjançant un substantiu, un element anafòric (*hoc*, *quod*, etc. que substitueixen l'oració anterior), una subordinada d'infinitiu i, finalment, una subordinada introduïda per la conjunció *quod* o *quia*.

b) La tendència que explica el canvi semàntic és, novament, la subjectivització. Si abans hem considerat il·luminadora la tendència III que proposava Traugoth & Dasher per explicar el canvi semàntic que genera el valor copulatiu de PARERE / APPARERE, ara ens és útil la tendència II (Traugoth & Dasher, 94-95), que implica que els significats basats en la descripció d'una situació externa esdevenen significats basats en la descripció d'una situació interna (cognitiva en aquest cas).

c) Sintàcticament, ens trobem davant d'un verb intransitiu que té com a argument extern un subjecte que no fa funció d'agent, sinó que és proposicional (paper temàtic que fa referència a l'estat de coses afectat per allò que descriu el seu predicat). És molt freqüent la incorporació a l'oració d'adjunts que indiquen l'origen (les premisses) de les quals es dedueix la conclusió: es pot tractar d'un SPrep (amb *ex* seguit d'ablatiu), o senzillament d'adverbis (*ubi*, *inde*, etc.).

d) Semànticament, aquest significat de PARERE / APPARERE és bàsicament de tipus evidencial: té una funció discursiva que és la d'indicar l'origen de la informació. Concretament aquest valor de PARERE / APPARERE ens remet a una font de la informació indirecta inferida; més en concret, el tipus de raonament és generalment deductiu, a diferència del que ocorre al significat (VII), en el qual la inferència és per abducció.

e) La veritat de l'enunciat es presenta com a intersubjectiva,²³ tot i que siga el resultat del raonament d'un conceptualitzador (potser el locutor mateix). En altres paraules, el conceptualitzador no apareix explícitament com a tal en el context lingüístic, i està justificat que siga així perquè el raonament que ha seguit per arribar a la conclusió és deductiu, de manera que es pressuposa que serà universalment accessible.

f) Del valor evidencial en deriva un altre de secundari referit a la modalitat epistèmica: la informació introduïda per aquest significat de PARERE / APPARERE es marca com a certa, inferència previsible si es té present que és el resultat d'una deducció lògica. Té a veure, doncs, amb la validesa universal que hom atribueix a aquesta mena d'enunciats i que justifica que es puguin presentar com a intersubjectius.

b) El procés en català antic

En català es manté, en els textos dels segles XIII i XIV, concretament en obres de pensament, el significat (IX), que marca la informació com a procedent de la deducció lògica:

(30) a) On, si no vols molt amar, no vols molt entendra, e si no vols molt entendra, doncs no vols molt amar; e si desames molt amar e molt entendra, adoncs par que pusques desigar que no amasses ni entezesses (Ramon Llull [1274-1276], *Doctrina pueril*, 140, 13)

b) E si·ls ha concordants e amichs, tot ne va per compares e per comares a la mala ventura. Donchs, appar que més val que hom hi pos divisió, si no n'í ha, per tal que la comunitat sia ben regida. (Francesc Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 173, 15)

c) La II· proposició és aquesta, ço és que d'estiu fa millor estar en les ciutats que defora, e açò appar per aquestes rahons. La primera és car en l'estiu fa los dies grans e congoxosos, e per tal los fa millor passar en les ciutats, on hom ha majors affers que defora. La segona, car posem que defora hom hagués més a ffer d'estiu, encara, affers per affers, fa millor espatxar aquells de la ciutat en quant l'om anant per la ciutat va per les ombres e no u fa defora. (Francesc Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 77, 16)

d) E com fo bon gramàlich, aprengué grech e ebraych e latí; e açò, perquè ell en totes lengües pogués loar Déu, ensenyar e preÿcan a totes nacions. E axí appar que él amà a Déu sobiranament (Vicent Ferrer [ca. 1410-1415], *Sermons*, 83, 19)

e) e totes les vestidures que tenie de abans, après que fo cardenal les lexà; e may lexà, si per necessitat no, de llevar-se a matines e a totes les hores. Donchs appar que sent Jerònim sobre totes coses desigave la glòria de paradís (Vicent Ferrer [ca. 1410-1415], *Sermons*, 84, 11)

Encara testimoniem, fins als segles XIV i XV, l'adjunt amb paper temàtic d'origen en alguns exemples; ara la preposició *ex* esdevé *de*:

(31) a) E los del monestir, que u veren, estigueren-ne molt meravellats; e los

²³ La diferència entre un discurs que es presente com a subjectiu i intersubjectiu es basa en la dicotomia segons la qual:

does the speaker suggest that (s)he alone knows the evidence and draws a conclusion from it; or does (s)he indicate that the evidence is known to (or accessible by) a larger group of people who share the conclusion based on it. In the former case the speaker assumes strictly personal responsibility for the epistemic qualification, in the latter case (s)he assumes a shared responsibility for it (although (s)he remains coresponsible too, of course) (Nuyts 2001: 34)

mercaders, cerquant les bèsties, vingueren al monestir, e aquests donaren-los ço del seu, e ells digueren-los com ere stat, e aturaren-se l'ase. E d'aquí avant portà lenya, e lo leó sempre fo obedient en lo serví del monestir. *De què appar* que sent Jerònim hagué senyoria sobre tots los animals (Vicent Ferrer [ca. 1410-1415], *Sermons*, 89, 10)

b) –Festa, ¿què us par de vostre cavaller? (Anònim [mitjan s. XVI], *Curial e Güelfa*, 235, 17)

En l'exemple [31.a] el relatiu “de què” explicita el raonament que se segueix: d'uns indicis visualment perceptibles (la conducta d'uns animals) “appar” un judici: “que sent Jerònim hagué senyoria sobre tots los animals.” En altres casos aquest adjunt (amb un paper temàtic d'origen) es troba pronominalitzat:

(32) a) D'altra part, havia pensat que te'n menasses Arta, aquesta donzella, perquè veés totes les coses; mas, sabent que t seria molt enujosa e te'n veuries en molts perills, no t'o he volgut dir; e axí, veges què te'n par. (Anònim [mitjan s. XVI], *Curial e Güelfa*, 127, 31)

b) que li diguen què·ls en par (Anònim [mitjan s- XVI], *Curial e Güelfa*, 267, 14)

Ara bé, tot i que és cert que en l'exemple [31.a] encara podem identificar el verb amb el significat (IX), no ocorre el mateix a la resta de casos, procedents del *Curial e Güelfa*, en els quals ja no s'obté cap conclusió lògica d'unes premisses, sinó que d'uns indicis –no premisses– s'infereix una opinió –no conclusió lògica. En l'exemple següent es veu més clarament aquest canvi:

(33) Enaprés la duquessa dix:

–Curial, ¿què us par de la mia filla?

Curial respòs:

–Certes, senyora, yo crech que vós havets la pus bella e pus

donosa filla del món. (Anònim [mitjan s- XVI], *Curial e Güelfa*, 80, 33)

Per tant, ara el raonament –metaforicometonímic– que hi ha al darrere és que “de la mia filla” “par” un judici subjectiu. Més encara: el que ‘apareix’ de Làquesis no és un judici –és obvi–, sinó que el judici l'elabora l'enteniment de l'observador –Curial– a partir de valorar uns trets perceptibles visualment; no és gratuït que *parer* s'use com a sinònim de *creure*. És a dir, que s'associa el que és (els trets físics) amb el judici subjectiu (que és “la pus bella e pus donosa filla del món”) a partir de la relació de causa-efecte que mantenen ambdós.

La subjectivització que hem constatat entre la informació marcada pel verb en els exemples llatins i catalans justifica que d'ara endavant ens referim a aquest nou sentit més subjectiu de (IX) com a (IX'). El sorgiment de (IX') pot explicar-se com a resultat de la tendència III del canvi semàntic (Traugott, 34-35; Traugott i Dasher, 94-95), per la qual la subjectivitat del conceptualitzador es fa cada vegada més present en l'enunciat (que, en aquest cas, és el subjecte lògic de l'oració). Ara bé, en la mesura que (IX) tendeix a confluir amb (VII), ‘ésser en aparença, oferir-se als ulls o a la imaginació com si fos’, és possible que en realitat el procés de canvi de (IX) estiga condicionat per (VII), significat cap al qual hauria tendit a assimilar-se semànticament i sintàctica. Aquesta assimilació es constata en:

– Subjectivització del verb. S'observa en:

1. La proposició amb funció de subjecte ja no és el resultat de la deducció lògica, sinó d'un procés abductiu o inductiu. Canviem, doncs, el tipus d'evidencial, que continua essent, això sí, de font indirecta, concretament la inferència. Consegüentment, el valor modal associat també varia: ara la informació es marca

com a menys probable que en els exemples llatins:

- (34) a) Vejats, fa ·s sant e porte vestida la vestidura de tal bagassa. Bé appar que ab ella ha dormit esta nit. (Vicent Ferrer [ca. 1410-1415], 85, 1)
 b) Tirant li dix: -Senyor, a mi paregué que lo meu rocí se dolia (Joanot Martorell [ca. 1460], *Tirant lo Blanch*, 711, 1)

En aquest exemple veiem com l'enunciat –el judici que es fa–, “que ab ella ha dormit esta nit,” *appar* a l'enteniment mitjançant uns indicis visuals que possibiliten l'abducció: que “porte vestida vestidura de tal bagassa.” En el segon exemple, el que se'ns diu és que se sentien uns sons que podien associar-se amb els planys del cavall i que, entesos com a indicis, permetrien concloure que el cavall es planyia; s'ha de remarcar que no és, aquesta, una conclusió del tot certa, sinó el resultat de jutjar una aparença.

2. En tots els exemples llatins el verb de la proposició subordinada apareix en indicatiu; ara, en canvi, aquest no és el mode en el qual es conjuga sempre el verb de la subordinada, sinó que pot, ocasionalment, admetre el mode subjuntiu atenent a criteris de modalització epistèmica, és a dir, segons el grau de compromís que el locutor vulga mostrar envers la fiabilitat de la informació que transmet. En la mesura que el mode subjuntiu marca la incertesa, ens constata que no es tracta ja d'una veritat que ‘apareix’, sinó d'una opinió –subjectiva– que el locutor indueix atesos uns indicis i que sap o intueix que és merament hipotètica, no certa:

- (35) a) D'aquest clergue tan peccador, tan ergullós, tan envejós e tan ple de tots vicis, no par que hom vos deja pregar segons la sua sutzetat e legea de peccat, e segons la vostra beutat e segons la petita virtut e valor del pregador. Emperò, reyna, car vostra valor e vostra pietat e misericòrdia sobrepuja tot peccador en granea, enaxí que la vostra granea és major en bontat, humilitat, pietat, misericòrdia e ajuda que lo peccat o peccats del peccador, e per ço, reyna, se cové que siats pregada per aquell peccador (Ramon Llull [ca. 1290], *Libre de Santa Maria*, 180, 20)
 b) E la primera s'apella la ciutat de Déu, e l'altra ciutat del diable. E aquella del diable ha més habitants e appar que sien pus forts e quasi indomables [...] E vol dir, axí parlant al propòsit, que los mals hòmens quant volen mal fer tots fan un cors, qui appar que sia axí fort com escut de matall, car la í està axí ligat ab l'altre com estan les escates del pex sobre lur esquena (Francesc Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 166, 3)
 c) Emperò sant Garònim diu en ·I· loc: “Los juveus sic feyen forsa a sant Johan o a sent Pere, que li digueren: ‘Tu ést d'aquels’, o a sant Jacme, que laxà sa vestidura com lo tiraven e fugí tot nuu de mig d'èls.” E per so par que sant Jerònim diga que fos sant Jacme, per so pensa que ó diga més per pensament que afirman. Mas qualque fos, sabem bé que fo ·I· dels dicípols lo qual Jesús amava molt. (Anònim, *Les edats* [ca. 1350], 106, 4)

3. Un tercer tret interessant que també allunya l'ús del verb en català del que trobem en llatí és que ara s'admet un datiu que podem trobar pronominalitzat o no, un datiu al qual hom se sentiria temptat d'atorgar el paper típic d'agent que correspon al subjecte o, ja que explicita l'ésser [+ humà] que sent l'estat mental expressat pel predicat. El judici, per tant, ja no es presenta en tots els casos com a intersubjectiu, sinó que segons el cas el locutor troba adequat o no explicitar la figura del conceptualitzador.

- (36) a) yo no m hic vuil partir, pus a vosaltres no par bo. (Bernat Desclot [ca.

1288], *Crònica*, 130, 8

b) Demanat si víu que nagú d'aquells tirassen péras ni pilotes ne darts, e dix que víu que ·n Jacme Sera sí tirà que ·s que ·s fos ves e ·n Falip Muntaner, ssogra seu, hó fo péra hó pilota, de la qual *li aparach* que li ·n donàs aut al caparó, que ·ll caparó víu que quesach del cab al dit Muntaner (Autors diversos [1357-1360], *Llibre de cort mallorquí*, 274, 17)

c) Demanade ella lo dit colp que hahuí si era de péra o de bestó o d'espase, e dix que ans *li aparach* bé que era com d'espassa (Autors diversos [1357-1360], *Un llibre reial mallorquí del segle XIV*, 288, 16)

d) E com ho agué tot vist *paregué-li* prou bon loch per entrar (Joanot Martorell [ca. 1460], *Tirant lo Blanch*, 408, 27)

– Canvi de l'estructura argumental del verb: Aquest canvi l'engeguen els parlants de forma inconscient, i està justificat sintàcticament, entre altres factors, pel fet que el subjecte no ho era prototípicament (no era animat, ni dirigia voluntàriament l'acció del verb... al capdavall, no feia el paper temàtic d'agent) i per l'existència d'oracions copulatives equatives en què el subjecte és intercanviable amb l'atribut. Aquest canvi o, més aviat, reinterpretació de l'estructura sintàctica es testimonia en el fet que:

1. Desapareix l'adjunt amb paper d'origen i ara, en tot cas, trobem un adjunt que indica causa. Aquest canvi palesa el desballestament de l'esquema de (IX), originàriament espacial:

(37) a) *Per aquestes coses appar que* Cèsar Agost, jatsia regís bé, emperò ja per axò no fon bon hom, car en ell era multiplicació de mals vicis qui·l feyen mal (Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 100, 17)

b) *Appar*, encara, *per ço que dit és* que no deu ésser posat en negun regim de comunitat hom qui sia pobre, car aytal negú no·l tem ne l'ha en reverència, e és fort gran sospita que no furt tot quant pot. (Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 134, 14)

c) y per so podeu ben créurer que tot lo que sobre asó an dit son ràbies y enveja pura que de nosaltres tenen perquè ens vehuen en més llibertat que ells y així voldrien desfer-nos si puguesen de tot, y *par-los* que·ls fem tort *com no·ls adoram* y que pensau, Señor, la major part dels castellans gosen dir públicament que aquesta nostra província no és España (Cristòfor Despuig [1557], *Col·loquis de Tortosa*, 102, 4)

2. Una segona particularitat que es pot constatar és la regla d'ascens del subjecte, fenomen en el qual el subjecte del verb subordinat surt fora dels límits de la clàusula subordinada a la qual pertany per a ocupar una posició més elevada jeràrquicament com a subjecte de tota l'oració (Langacker, Bermúdez, Cornillie, etc.). No és, però, un fenomen gaire habitual, d'acord amb el mostrar que ens ha donat el corpus. Ací en tenim un exemple:

(38) e sent Gregori, in libro primo Moraliū, ha larguament parlat de la perfecció del dit nombre, e *lo Salvador* dien que *apparech* que·ls aprovàs en quant lo seu gloriós col·legi dels sants apòstols posà en nombre de ·xii· (Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 175, 21)

Si restablim l'ordre lògic de l'oració, amb aquest ascens del subjecte, la cosa queda de la següent manera: “dien que lo Salvador apparech que·ls aprovàs”; en realitat, però, “lo Salvador” és el subjecte del verb *aprovar*. L'ús predicatiu intransitiu del verb decau en favor d'una reinterpretació atributiva que, per tant,

trastoca el repartiment dels papers temàtics i, en aquest exemple, es busca un subjecte que ho siga prototípicament per a una proposició subordinada que, per bé que és el subjecte lògic –però que no té els trets prototípics d’un argument extern–, es veu més aviat com a atribut.

3. I si bé tendeix a buscar-se un subjecte perquè s’interpreta l’oració com a impersonal, el subjecte lògic de l’oració (la proposició subordinada) es reinterpreta com a atribut. En els exemples següents es veu com el que havia d’èsser subjecte lògic, acaba pronominalitzant-se amb el feble *ho*, pronom de l’atribut. En 38.a “nostre Senyor volc que per aquella promesa que el rei havia feta primerament [...] que aquella tornàs en son loch” es pronominalitza com a *ho*: “par-ho”; el mateix ocorre en els exemples següents. S’ha de matisar que el sentit que trobem en aquests exemples és una variant de l’estructura més habitual “X emana de Y,” que és “X es constata en Y” (on Y són els indicis, explícits en forma de locatiu), que ja havíem testimoniats en llatí (vegeu l’exemple [26.c]):

(39) a) E nostre Senyor volc que per aquella promesa que el rei havia feta primerament, ço és a saber, que seria sa muller la filla de l’emperador Manuel, que aquella tornàs en son loch. E par-ho en açò, que la néta de l’emperador Manuel fo puys muyler de nostre pare, on nós venim. E per açò és obra de Déu que aquella covinença que no·s complí en aquell temps se complí despuys, car nostre pare prèns per muyler la néta de l’emperador. (Jaume I [anterior al 1276], *Fets*, 8, 28)

b) e sola la esperança que los peccadors han en nostra Dona val tant, que no és cor qui u pogués cogitar; e par-ho en ço que un peccador qui havia esperança en nostra Dona, no daria ni vendria aquella esperança per negun tresor. (Ramon Llull [ca. 1290], *Libre de Santa Maria*, 200, 20)

c) Lo primer, que, segons que posa Aristòtil in quinto Elicorum, que peccúnia e diners trobaren los hòmens per moltes rahons. La primera, per tal que les ciutats e comunitats fossen pus bastants a ssí matexes, e pus promptament e abans haguessen ço qui·ls és mester. E que axí sia, appar-ho a hull, car veem que, segons divers esguart del sol e dels planetes sobre la terra, les regions caldes abunden en una cosa, e les fredes en altra (Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 303, 6)

d) E diu que si la ciutat edificada no és guardada per nostre senyor Déu de tot mal, debades se treballa quisvol que la guart, car no y val aquí seny humanal, ne murs, ne armes, ne peccúnies, pus que Déus la desempar. E axí u apparech bé de la gran ciutat de Babilònia, plena de tota guàrdia humanal, en temps que Ciri e Dari la tenien asetjada (Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 13, 12)

Al capdavant, aquests arguments constaten que s’ha produït un canvi doble en el significat (IX) originari que trobàvem en llatí i, escadusserament, en algun dels primers texts catalans. Aquest canvi, que implica una subjectivització semàntica i un canvi de l’estructura argumental del verb, pot explicar-se tant a partir de la tendència previsible del verb, com també d’una assimilació al significat (VII). Siga d’una manera o d’una altra, el fet és que en català antic es troba ja el significat de l’actual *parèixer* pseudoimpersonal.

3.7. Significat (X) ‘estar publicat, ésser difós [parlant d’una informació]’

El desé significat és el resultat de focalitzar, novament, un determinat context d’ús de (V); aquesta focalització és metonímica: s’esmenta el signe gràfic pel significat que

expressa. I, en certa mesura també hi ha una metàfora subjacent: el pacient (entès com a signe gràfic) ‘es mostra’, i ho fa en les pàgines d’un llibre, el qual fa funció d’adjunt amb paper temàtic de locatiu. L’esquema és el següent (figura 13):

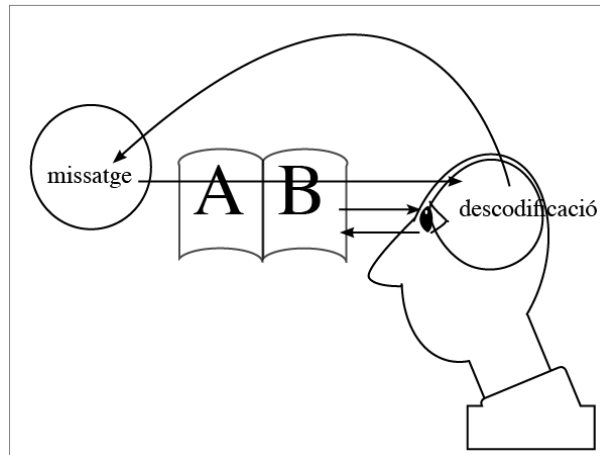

Figura 14: Esquema del significat ‘estar publicat, ésser difós [parlant d’una informació]’

A i B són els signes gràfics del codi lingüístic, percebuts visualment per l’experimentador, el qual els descodifica i n’obté el missatge. Aquest missatge, finalment, és el que projecta sobre els signes gràfics a partir dels quals l’ha obtingut, i és això el que permet la metàfora segons la qual un enunciat ‘apareix’ en un llibre (entenent el llibre com a marc espacial on ‘es mostra’ l’enunciat). Hem representat totes les línies amb traç continu perquè en aquest cas l’accés a la informació (reportada) és directe.

Troblem exemples d’aquest significat ja en llatí:

- (40) a) si quid poeticum in praeclaris istis disputationibus notabitur, qualis ea forte Ponti, quae praefationem sequitur, descriptio, ejus vestigium in totis quinque Carminum libris non apparet. (Autor incert (Tertul·lià?) [s. II-III], *Adversus Macionem*, “Ad lectorem”)
 b) Antoninus Caracalla, Severi filius, regnat annis VII. Hic impatiens libidinis fuit: novercam suam uxorem duxit. Nihil memorabile gessit. Hujus tempore in Jerico quinta editio divinarum Scripturarum inventa est, cujus auctor non apparet. (Isidor de Sevilla [s. VI-VII], *Chronicon*, “Sexta aetas saeculi”)

Aquest significat perviu en català antic:

- (41) a) Açò encara appar en lo libre de Josuè (Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 244, 15)
 b) e encara appar Genesis ·xiiii· (Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 244, 16)
 c) axí com appar en les ystòries orientals. (Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 244, 24)
 d) segons que appar aquí mateix (Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 245, 14)
 e) segons que appar en les ystòries gál·liques (Eiximenis [1379-1392], *Dotzè del Crestià*, 245, 20)

Aquests exemples són gairebé idèntics i indiquen, en tots els casos, l’origen de la informació, que és una altra font escrita; ens trobem, per tant, davant d’un evidencial de font indirecta, concretament de discurs reportat.

5. A tall de conclusió: síntesi de la gènesi dels valors evidencials de PARERE / APARERE

1. Hans Kronning (139), en resumir les principals tendències de la generació de marcadors evidencials, ja explicita el canvi semàntic que genera el valor evidencial del (*a*)*parer* atributiu i pseudoimpersonal:

Ainsi, les marqueurs perceptifs viennent souvent des verbes de perception, tandis que les marqueurs inférentiels sont souvent issus des parfaits ou des verbes de perception visuelle. Quant aux marqueurs de l'information empruntée, ils proviennent fréquemment des verbes de parole.

Els verbs de percepció, doncs, són matèria primera a partir de la qual el parlant genera molts dels evidencials que marquen la informació com a inferida. PARERE / APPARERE no és un verb de percepció pròpiament dit, per bé que el significat (I) és el resultat de l'amalgama de dos conceptes previs: el del moviment i el de l'observació. Gràcies a aquest valor de percepció inherent s'explica la gènesi del valor evidencial que acabarà per transmetre el verb. En els significats (I), (IV), (V), (XI) i (XII), aquest valor evidencial és potencial i solament el veurem clar en determinats contextos, especialment si s'explicita l'experimentador al discurs en forma de datiu i si, a més, coincideix amb el locutor. En canvi, en alguns exemples de (VI), que ja inclouen una predicació diferent a la que constitueix el verb principal (el complement predicatiu), el valor evidencial comença a ésser més fàcil de reconèixer. Continua, això sí, remetent a una font directa visual per a la predicació.

2. L'escriptura, entesa com expressió gràfica de la llengua, possibilitarà el significat (X), 'estar publicat, ésser difós [parlant d'una informació]', que ens remet a una font indirecta reportada.

3. Alhora, el fet que partim concretament d'un verb amb un rerefons de percepció visual facilitarà la subjectivació del verb: la informació que es pot obtenir mitjançant la vista pot ésser enganyadora, ja que es queda en la superfície de les coses:

Entén, fil, con *los huyls menten en alcunes cozes*, cor, segons vista corporal, par que la mar e la terra se tenguen ab lo cel (Ramon Llull [1274-1276], *Doctrina pueril*, 74, 10)

En la mesura que amb la vista no s'arriba a l'essència, el valor d'evidencial de percepció visual directa ampliarà progressivament el seu àmbit d'ús a altres contextos que comparteixen també aquesta característica de coneixement superficial obtingut a partir d'indicis per part del conceptualitzador subjectiu, uns indicis que de manera progressiva deixaran de ésser necessàriament visuals. Alhora, determinats contextos que hem analitzat (amb subjectes sense funció d'agent) encara faran més fàcil aquest viratge cap a la subjectivitat del conceptualitzador; si no hi ha un agent que pose voluntat en la predicació, la responsabilitat d'aquesta recau sobre el conceptualitzador. És així com el que era percepció directa per mitjà de la vista acabarà com a coneixement resultat de la inferència a partir d'indicis, el que en lògica es denomina abducció. Sorgeixen d'aquesta manera els valors evidencials de (VII) i (VIII), els quals, consegüentment, tindran associat un valor de modalitat epistèmica amb què marcaran els judicis només com a possibles, mai no com a certs. El canvi de tipus d'evidencial anirà acompanyat d'una pragmatització del verb, que experimenta un procés de gramaticalització. Mentre que APPARERE perd significat lèxic, guanya valor evidencial –que esdevé nuclear– i s'esdevé una

reanàlisi sintàctica, que convertirà el verb predicatiu intransitiu en verb quasicopulatiu i, finalment, copulatiu. La distribució de valors sintàctics i semàntics de *(a)parer* en català antic i de *parèixer* i *aparèixer* en català contemporani és, al capdavant, el resultat d'aquest procés.

4. Paral·lelament, la projecció metafòrica de (IX) al camp de la cognició humana comporta la potenciació i canvi del valor evidencial subjacent en (I). Ara la font és indirecta deductiva: la informació és el resultat d'un raonament lògic de tipus deductiu a partir d'unes premisses prèvies. Es tracta d'una informació que, atès el tipus de raonament que la genera, serà necessàriament certa. Posteriorment s'esdevindrà una reinterpretació semàntica –com també sintàctica– de (IX) que dona lloc a (IX'), probablement fruit de la interferència de (VII) o potser simplement com a resultat d'un procés intern lògic de subjectivació. Aquesta reinterpretació canviarà el valor evidencial; el verb ara marcarà una font indirecta inferida per abducció. El valor modal que s'inferirà serà, doncs, de probabilitat.

5. Tot aquest procés de canvi semàntic que pateix el primitiu PARERE no l'hem d'entendre com al resultat d'un accident en la situació comunicativa concreta, d'un malentès, sinó com al resultat d'una estratègia més o menys inconscient amb la qual el locutor es dota de recursos suficientment variats per a transmetre exactament el que vol dir. El locutor en la situació comunicativa concreta necessita evidencials que el descarreguen de la responsabilitat que suposa ésser font d'un enunciat, ja que disposar de recursos pragmàtics que remeten a la font de la informació és útil si no es vol perdre prestigi de cara a l'interlocutor. No té les mateixes conseqüències per al locutor dir que “demà plourà” que dir que “l'home del temps diu que demà plourà” o que “pareix que demà plourà.” És aquesta necessitat la que engegarà els motors del canvi semàntic, de la creativitat lingüística, i és fruit d'açò que s'habilitarà com a evidencial el verb PARERE juntament, per exemple, amb altres verbs de percepció visual com VIDERE o SIMILARE, que desenvoluparan un valor evidencial afegit al significat primer.

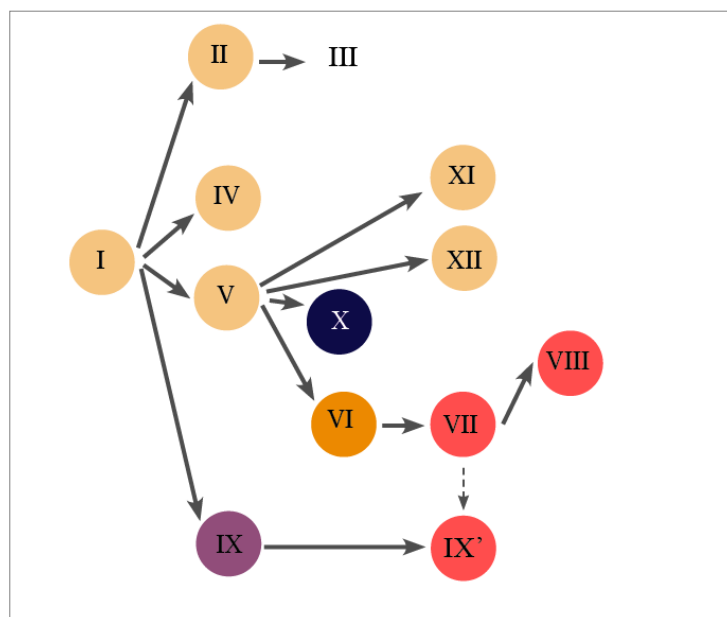

Figura 14: esquema amb un resum dels valors evidencials derivats de PARERE i associats als significats del verb, on (I), (II), (IV), (V), (XI) i (XII) apareixen de color taronja poc intens per a

remarcar el caràcter circumstancial del valor evidencial, de font directa visual, que és, com dèiem, en potència. (VI) apareix acolorit d'un taronja intens, ja que el valor evidencial és ja més marcat, per bé que no nuclear. X apareix de blau per a remarcar el valor de font indirecta reportada. Els significats (VII) i (VIII) apareixen de vermell, color que indica font indirecta inferida per abducció, com també el sentit (IX'), que s'hi ha assimilat, com indica la fletxa discontinua. En origen, com indica el color violeta de (IX), el valor evidencial era de font indirecta inferida per deducció.

Obres citades

- Alice C. Harris & Lyle Campbell. *Historical syntax in cross-linguistic perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.”
- Antolí, Jordi. “Un castellanisme sintàctic: parèixer/semblar + ser + que; un acostament diacrònic” [comunicació]. *23è Col·loqui Germano-Català*. 2012a.
- . *Els marcadors d'evidencialitat en català antic: el verb (a)parer* [memòria de llicenciatura en Filologia Catalana, Universitat d'Alacant, director Josep Martines]. 2012b.
- Baños, José Miguel. “Vulgarismos sintácticos en Plauto (I): scio quod (Asin. 52).” En Ma Aguilar et al. eds. *Corolla Complutensis. Homenaje a José S. Lasso de la Vega*. Madrid: Editorial Complutense, 1998. 113-123.
- Bel, Aurora. “Les funcions sintàctiques.” En Joan Solà, Joan, Maria-Rosa Lloret, Joan Mascaró & Manuel Pérez Saldanya. *Gramàtica del català contemporani*, vol. 2. Barcelona: Empúries, 2002. 1077-1150.
- Bermúdez, Fernando. “La estructura evidencial del castellano. Elevación de sujeto y gramaticalización.” *Romansk Forum* 16 (2002): 19-29.
- Casanovas, Pompeu & Josep Joan Moreso. *Argumentació i pragmàtica del dret*. Barcelona: Editorial UOC, 1998.
- Cornillie, Bert (2004), *Evidentiality and epistemic modality in Spanish (semi-)auxiliaries. A functional-pragmatic and cognitive-linguistic account*. [tesi per aconseguir el grau de doctor en Llengua i Literatura: Llengües Romàniques, Katholieke Universiteit Leuven, director Prof. dr. N. Delbecque i Prof. dr. R. Maldonado].
- DAF = *Dictionnaire de L'Académie française* [8a edició]. París: Académie française, 1932-1935.
- DCollins = *Collins English Dictionary*. Glasgow: Harpercollins Pub., 2009.
- DCVB = Alcover, Antoni Maria & Francesc de Borja Moll. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1930-1962.
- De Haan, Ferdinand. *Typological approaches to modality*. En William Frawley ed. *The expression of modality*. Berlín/Nova York: Mouton de Gruyter, 2006.
- . “Evidentiality and epistemic modality: Setting boundaries.” *Southwest Journal of Linguistics* 18 (1999): 83-101.
- . “The relation between modality and evidentiality.” En R. Müller & M. Reis eds. *Modalität und Modalverben im Deutschen*. Hamburg: H. Buske, 2001.
- . *Encoding speaker perspective: Evidentials*. En Z. Frajzyngier & D. Rood eds. *Linguistic diversity and language theories*. Amsterdam: John Benjamins, 2005.
- DECat = Coromines, Joan. *Diccionari Etimològic Complementari de la Llengua Catalana*. Barcelona: Curial, 1983-1991.
- DÉtymLat = Ernout, A. & A. Meillet. *Dictionnaire étymologique de la langue latine*. París: Librairie C. Klincksieck, 1967.
- Dendale, Patrick & L. Tasmowski. “Introduction: Evidentiality and Related Notions.” *Journal of Pragmatics* 33 (2001): 339-348.
- . “Présentation. L'évidentialité ou le marquage des sources du savoir.” *Langue française* 102 (1994): 3-7.
- Desagulier, Guillaume. “Want to/wanna: Verbal Polysemy versus Constructional Compositionality.” En Pawel M. Nowak, Corey Yoquelet & David Mortensen eds. *29th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley: University of California, 2003.

- DIEC2* = *Diccionari de la llengua catalana* (2a edició). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007. <http://dlc.iec.cat/index.html>
- DLewis* = Lewis, Charlton T. & Charles Short. *A Latin Dictionary*. Oxford: Oxford University Press, 1879. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>
- DNiermeyer* = Niermeyer, Jan Frederik. *Mediae latinitati lexicon minus*. Leiden: E. J. Brill, 1976.
- Eco, Umberto. *A theory of semiotics*. Bloomington: Indiana University Press, 1976.
- Fauconnier, Gilles & Mark Turner. *The way we think. Conceptual Blending and the mind's hidden complexities*. New York: Basic Books, 2002.
- Fernández Leborans, María Jesús & María del Carmen Díaz Bautista. "Sobre la sintaxis del verbo *parecer*." *Boletín de la real academia española* 70 (1990): 353-420.
- García de la Fuente, Olegario. "Sobre el empleo de *quod*, *quia*, *quoniam* con los verbos de lengua y entendimiento en *Samuel-Reyes de La Vulgata*." *Analecta Malacitana*, 4, 1 (1981): 3-14.
- Geeraerts, Dirk. *Diachronic Prototype Semantics. A contribution to Historical Lexicology*. Oxford: Clarendon Press, 1997.
- Langacker, Ronald W. *Foundations of Cognitive Linguistics. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press, 1987.
- . *Foundations of Cognitive Linguistics. Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press, 1991. II.
- . *Grammar and conceptualization*. Berlín: De Gruyter, 1999.
- Lazard, Gilbert. "Le médiatif: considérations théoriques et application à l'iranien." En Lars Johanson & Bo Utas eds. *Evidentials. Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 2000. 209-228.
- Martines, Josep. "L'expressió de les emocions i la creativitat lèxica: estimar/amar, entre l'eufemisme i la metàfora cultural." En Asociación Hispánica de Literatura Medieval ed. *Actas del VIII Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*. Santander: Universidad Menéndez Pelayo, 2000a. 1221-1243
- . "El canvi lèxic en català (s. XVI-XX). Una aproximació des de la lexicologia diacrònica cognitiva. Les novetats i la llengua catalana." En Institut d'Estudis Catalans ed. *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Elx i a la Universitat d'Alacant (16 i 17 d'octubre de 1998)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2000b. 35-64.
- . "Els llibres de privilegis reials valencians: una font per a l'estudi de la llengua." En Juan Antoni Barrio ed. *Los cimientos del estado en la Edad Media. Cancellarías, notariado y privilegios reales en la construcción del Estado en la Edad Media*. Alcoi: Ed. Marfil, 2004. 345-369.
- . "Gramaticalització i modalització. El condicional evidencial en català antic" [comunicació]. *26è Congrés internacional de lingüística i filologia romàniques*. Setembre 2010.
- . *Qüestions de sintaxi del català antic*. València: Universitat de València, en premsa.
- Montserrat, Sandra. *La semàntica diacrònica cognitiva: una aplicació a propòsit de venir, arribar i aplegar (segles XII-XVI)*. Barcelona/València: Institut d'Estudis Catalans/Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.
- Nuyts, Jan. *Epistemic modality, language and conceptualization: a cognitive-pragmatic perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2001.
- Ramos, Joan-Rafel. "La predicació no verbal obligatòria." En Joan Solà, Maria-Rosa

- Lloret, Joan Mascaró & Manuel Pérez Saldanya. *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries, 2002. II, 1953-2016.
- REW = Meyer-Lübke, W. *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: C. Winter, 1911-1920. 13 vols.
- Sentí, Andreu. “Cambio semántico y gramaticalización de la perífrasis <deure + INF> en los inicios del catalán literario (1250-1400). Un estudio de corpus.” En Pablo Cano López et. al. eds. *Actas del XXXIX Simposio Internacional de la SEL*, 2010a [CD].
- . *Gramaticalització i canvi semàntic de <deure + INF> en català antic. Un estudi de corpus*. [Treball de recerca del Doctorat Interuniversitari en Estudis Filològics Interdisciplinaris (Filologia Catalana i afins), UA, director Josep Martines]. 2010b.
- Squartini, Mario. “The internal structure of evidentiality in romance.” *Studies in Language* 25 (2001): 297-334.
- . “Disentangling evidentiality and epistemic modality in romance.” *Lingua* 114 (2004): 873-889.
- . “Lexical vs. grammatical evidentiality in French and Italian.” *Linguistics* 46-5 (2008): 917-947.
- Traugott, Elizabeth. “On the rise of epistemic meanings in English: an example of subjectification in semantic change.” *Language* 65 (1989): 31-55.
- Traugott, Elizabeth & Richard B. Dasher. *Regularity in Semantic Change*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Willet, Thomas. “A cross-linguistic survey of the grammaticalization of evidentiality.” *Studies in Language* 12-1 (1988): 51-97.

Corpus consultat

A. Obres consultades del CIGCA (per al català medieval)

CIGCA = Martines, Josep & Martines, Vicent dirs. “Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Antic.” En el seu *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis* [CIMTAC], amb la direcció adjunta de M. Àngels Fuster i Elena Sánchez, Alacant, ISIC-IVITRA [octubre-novembre 2012].

Crònica [Desclot]: Desclot, Bernat. M. Coll i Alentorn ed. *Crònica*. Barcelona: Barcino, 1949-1950.

Sermons = Ferrer, Vicent. Gret Schib ed. *Sermons*. Barcelona: Barcino, 1977. IV.

Dotzè del Crestià = Eiximenis, Francesc. Xavier Renedo ed. *Dotzè del Crestià*. Girona: Universitat de Girona/Diputació de Girona, 2005. I.

Tirant = Martorell, Joanot. Albert Hauf ed. *Tirant lo Blanch*. València: Tirant lo Blanch, 2005.

Curial = Ferrando, Antoni, ed. *Curial e Güelfa*. Tolosa de Llenguadoc: Anacharsis, 2007.

Memorial del peccador remut = Malla, Felip de. Manuel Balasch ed. *Memorial del peccador remut*. Barcelona: Barcino, 1981. I.

Recull d'exemples = Ysern, Josep-Antoni, ed. *Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet*. Barcelona: Barcino. “Els nostres Classics”, 2004. 2 vols.

Col·loquis de Tortosa = Despuig, Cristòfor. Eulàlia Duran ed. *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*. Barcelona: Curial, 1981.

Llibre de Job = Conques, Jeroni. Jaume Riera i Sans ed. *Llibre de Job*. Barcelona:

Curial, 1976.

Doctrina pueril = Lull, Ramon. Joan Santanach i Suñol ed. *Doctrina pueril*. Palma: NEORL, 2005. 271-285.

Libre de Santa Maria = Lull, Ramon. Fernando Domínguez Reboiras & Blanca Garí eds. *Das Buch über die heilige Maria. Libre de Santa Maria*. Stuttgart: Friedrich Frommann Verlag, 2005.

Les edats = Furió Vayà, Joan M. ed. “*Les edats de Jesucrist*” i “*L’epístola de Jesucrist.*” dins *Evangelis del manuscrit de Marmoutier* [treball d’investigació]. València: Universitat de València. 2003.

Llibre de cort mallorquí = Miralles Monserrat, Joan ed. *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV*. Palma de Mallorca: Institut d’Estudis Baleàrics/Editorial Moll, 1984.

Fets = Jaume I, Riera, Jordi ed. *Llibre dels fets del rei en Jaume*. Barcelona: Barcino, 1991. II.

B. Obres consultades de la *PLD* (per al llatí tardà)

PLD = *Patrologia Latina Database (PLD)*. Chadwyck-Healey, 1995. <http://pld.chadwyck.co.uk/> [transcripció de Migne, J. P., ed. *Patrologia Latina*. París: Excudebat Sirou, 1862-1865]

Adversus Deos = Commodià [s. III-IV], *Instructiones adversus deos gentium* [v005.23].

Adversus Marcionem = Autor incert (Tertul·lià?) [s. II-III], *Adversus Marcionem* [v002.20].

Adversus Praxeam = Tertul·lià [s. II-III], *Adversus Praxeam* [v002.5].

Carmina = Sidoni Apol·linar [s.V], *Carmina* [v058.31].

Chronicon [Uraugiensis] = Ekkehardus Uraugiensis [s. XI-XII], *Chronicon universale* [v154.8].

Chronicon [Isidor de Sevilla] = Isidor de Sevilla [s. VI-VII], *Chronicon* [v083.21].

Comentarium psalmos = Gregori VII (?) [s. XII], *Comentarium in septem psalmos poenitentiales* [v079.6].

Commentaria in Exodum = Raban Maur [s. IX], *Commentaria in Exodum* [v108.1].

Commentaria in XIII Epistolas = Ambrosiaster [s. IV], *Commentaria in XIII Epistolas Beati Pauli* [v017.6].

Commentaria S. Pauli = Primasius Hadrumetanus [s. VI], *Commentaria in epistolas S. Pauli* [v068.27].

Commentaria in Ezechielem = Hieronymus Stridonensis [s. IV-V], *Commentaria in Ezechielem* [v025.2].

Contra perfidiam = Pere el Venerable [s. XII], *Contra perfidiam Judaeorum* [v207.11].

Contra Principia = G. Mari Victorí [s. IV], *Contra duo principia Manichaeorum* [v008.24].

Cura pro mortuis = Agustí d’Hipona [s. IV-V], *De cura pro mortuis gerenda* [v040.29]

De actis = Agustí d’Hipona, [s. IV-V], *De actis cum Felice Manichaeo* [v042.13].

De aleatoribus = Autor incert (Cebrià de Cartago?) [s. III], *De aleatoribus* [v004.25].

De artibus = M. Aureli Cassiodor [s. VI], *De artibus et disciplinis liberalium litterarum* [v070.5].

De haeresi = Lleó I [s. V], *De haeresi et historia Eutychiana* [v055.20].

De lapidum naturis = Marbode de Rennes [s.XI-XII], *De lapidum naturis* [v171.84].

De misericordia = Alger de Lieja [s. XI-XII], *De misericordia et justitia* [v180.31].

De natura rerum = Isidor de Sevilla [s. VI-VII], *De natura rerum* [v083.20].

- De profectione* = Odo de Deogilo [s. XII], *De profectione Ludovici VII in Orientem* [v185.39]
- De Trinitate* = Rupertus Tuitiensis [s. XI-XII], *De Trinitate et operibus ejus* [v167.9].
- De virtutibus* = Alcuinus [VIII], *De virtutibus et vitiis* [v101.19].
- Differentiae* = Isidorus Hispalensis [s. VI-VII], *Differentiae* [v083.1].
- Divinarum institutionum* = Lactantius [s. III-IV], *Divinarum institutionum liber V* [v006.27].
- Epistolae* [Alcuinus] = Alcuinus [s. VIII], *Epistolae* [v100.8]
- Epistolae* [Salisbury] = Joan de Salisbury [s. XII], *Epistolae* [v199.4].
- Evangelium Lucae.* = Beda el Venerable [s. VII-VIII], *In Evangelium S. Lucae* [v092.3].
- Explanatio Apocalypsis* = Beda el Venerable [s. VII-VIII], *Explanatio Apocalypsis* [v093.2].
- Expositio in Psalmos* = Bruno Carthusianorum [s. X], *Expositio in Psalmos* [v152.14].
- Expositio in Psalterium* = M. Aureli Cassiodor [s. VI], *Expositio in Psalterium* [v070.2].
- Expositiones in Leviticum* = Raban Maur [s. IX], *Expositiones in Leviticum* [v108.2].
- Gestis abbatum* = Folcuinus Laubiensis [s. X], *De gestis abbatum Laubiensium* [v137.36].
- Hymni XIII* = Beda el Venerable [s. VII-VIII], *Hymni XIII* [v094.12]
- Itinerarium Burdigalense* = Autor incert [s. IV-V], *Itinerarium Burdigalense sive Itinerarium Hierosolymitanum (Itinerarium a Burdigala Hierusalem usque)* [v008.13].
- Liber Job* = Walafridus Strabo [s. IX], *Liber Job* [v113.37].
- Libri duo dif.* = Isidor de Sevilla [s. VI-VII], *Libri duo differentiarum.*
- Octavius* = Marc Minuci Fèlix [s. II], *Octavius* [v003.12]
- Petri Libri Sex* = Pere el Venerable [s. XII], *Petri Venerabilis Epistolarum Libri Sex*
- Principia dialecticae* = Agustí d'Hipona [s. IV-V], *Principia dialecticae* [v032.24].
- Sermones de diversis* = Bernat de Claravall [s. XI-XII], *Sermones de diversis* [v183.48].
- Sermones S. Ambrosio* = Autors diversos [incert], *Sermones S. Ambrosio hactenus ascripti* [v017.28].
- Tractatus super psalmos* = Hilari de Poitiers [s. IV], *Tractatus super psalmos* [v009.13].
- Vita S. Adalberti* = Joannes Canaparius [s. X], *Vita S. Adalberti* [v137.66].

C. Altres obres

- Atles* = Bosch, Albert. *L'atles furtiu*. Barcelona: Columna, 1998.
- Mares* = Baixeras, Josep. A. *Les mares*. Barcelona: Columna, 1995.
- Serra Gènesi* = Serra, Guillem. *Compendi historial de la Biblia, que ab lo títol de Genesi de Scriptura trelladà del provensal a la llengua catalana Mossén Guillem Serra en l'any MCCCCLI*. Barcelona: Miquel Victorià Amer, 1873.
- Villena Vita Chr.* = Miquel i Planas, R., ed. *Llibre anomenat Vita Christi compost per Sor Isabel de Villena*. Barcelona: 1916. 3 vols.